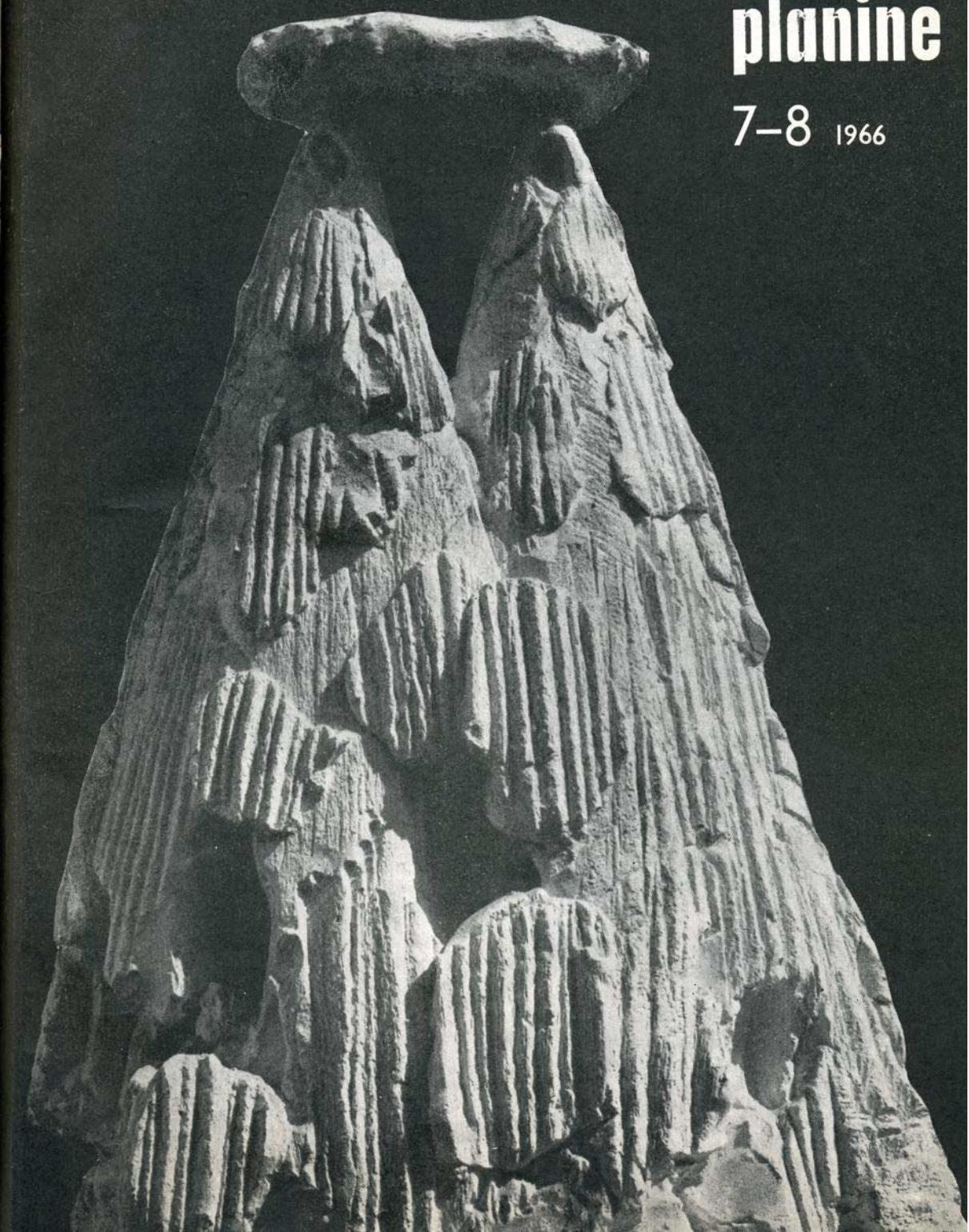

naše planine

7-8 1966

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

»The Mountains«

»Unsere Berge«

»Nos Montagnes«

»Le nostre Montagne«

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Arh Lota, dipl. ing. kemije; Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božićević Srećko, dipl. ing. geologije i Pražić dr Mihajlo, sveuč. prof.

*Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak, Zagreb,
Cesarčeva 5/II*

Preplata iznosi godišnje 10 nd. Cijena pojediniom dvobroju 2 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (3071-8-231). Na poleđini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi godišnje u šest dvobroja. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisk: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

GOD. XVIII JULI—AUGUST 1966. BROJ 7—8

SADRŽAJ

H. Čaušević: Radanje jednog planinarstva	145
U. Beširović: Maglić	153
I. Ott: Vodenica i njezina okolica	157
J. Baldani: »Kras« Vanje Radauša	161
A. Truhelka: Radosti u planinama	167
B. Kotlajić: Planine oko Grbaje u Prokletijama	169
V. Stanišić: Menjaju se uslovi — suština ostaje	177
Dr Ž. Poljak: Ponovno o kućama na krivome mjestu	179
M. Ivezić: Prof. dr Josip Fleger	181
Dr I. Lipovšćak: Vatroslav Mužina	183
T. Jagačić: Razmišljanja o Durmitoru	184
Iz literature	185
Vijesti	187

naše planine

GODINA XVIII 1966 JULI - AUGUST BROJ 7 - 8

Planinarskom savezu Hrvatske

Planinarski savez Bosne i Hercegovine u ime svih svojih organizacija i članova izražava prijatno osjećanje što od ovog dvobroja »Naše planine« postaju zajedničko glasilo planinarskih organizacija Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Izražavamo radost što ugledni časopis, koji je već odavno postao popularan među prijateljima planinarskog pokreta, još više otvara svoje stranice planinarima Bosne i Hercegovine. Ako smo se doskora žalili da naša svestrana aktivnost nije naišla na interesovanje štampe, da je bila prekrivena velom anonimnosti, da veliki i nesobični entuzijazam aktivista i organizacija nije dovoljno prodirao u javnost, evo, najzad, prilike da pokažemo šta radimo i kako radimo. Nadamo se da će »Naše planine« pružiti šansu svakome ko je u stanju da riječju ili fotografijom izrazi sve čari planinarskog sporta. Time »Naše planine« obezbjeđuju ne samo šire područje djelovanja, već i zagovaraju na djelu zajednički interes planinarskih organizacija u dvije republike, da časopis postane njihova zajednička briga.

Ovaj konkretni oblik naše saradnje možda je tek prvi uspješan korak na ulaganju napora da jedno regionalno glasilo preraste u opšte, da obuhvati aktivnost planinarskih organizacija šireg područja Jugoslavije. Ako bi se i takva ideja jednom ostvarila, planinari Bosne i Hercegovine toplo bi je pozdravili i podržali.

Za sada, sudeći po interesovanju planinarskih društava u Bosni i Hercegovini časopis »Naše planine« biće prihvaćen možda bolje nego što se i očekivalo. Važno je ovom prilikom istaći da smo spremno i sa zadovoljstvom prihvatali Vašu ponudu za saradnju i obećavamo da ćemo sa svoje strane ulagati napore da ovu lijepu akciju zajedničkim naporima stalno podržavamo.

Većeg zadovoljstva od uvjerenja da je postignut jedan krupan korak u saradnji planinara dviju bratskih republika za sada ne bi trebalo očekivati.

A ako se uskoro i u praksi potvrди da su »Naše planine« zaista postale zajedničko međimče svih planinara onda će to biti samo trijumf jedne ideje koja je potekla sa vaše strane.

Drugarski pozdrav

PLANINARSKI SAVEZ BOSNE I HERCEGOVINE

Rađanje jednog planinarstva

Skica za studiju o počecima planinarstva u Bosni i Hercegovini

I

U svojim izvještajima, upućenim ministarstvu u Parizu, konzul David je gorko plakao zbog bosanske čamotinje. Optuživao je ovu čudnu zemlju i njene nepristupačne i zatvorene ljude, koji — uvijek namrgođeni — ne poznaju veselja. Njegov kancelar Des-Fossée nije umio čak ni da sakrije prezir prema sredini u kojoj je živio. Ovi diplomat, akreditiran kod bosanskog velikog vezira, smatrali su svoj boravak u Travniku na početku XIX stoljeća kao ukleto progonstvo, i mi im ne možemo zamjeriti što nisu mogli shvatiti jedno vrijeme i mentalitet jednog naroda, koji je morao imati mnogo snage, a još više životne mudrosti, da se održi na ovoj historijskoj vjetrometini zvanoj Bosna i Hercegovina. Teško se samo možemo pomiriti sa njihovim mišljenjem da je ovo zemlja bez veselja, u kojoj čak ni pjesma nije ništa drugo nego lelek — tako se bar činilo konzulu Davidu — lelek, koji se odbija o padine namrgođenog i strmog Vlašića.

Jer upravo u ovoj zemlji praiskonski je uvijek bila isprepletena ona duboka tuga i sjeta sa nezadržljivom, bogumilskom željom za životom i radostima prirode. Čini nam se da je malo tko imao toliko smisla i instinkta da osjeti i otkrije ljepotu nekog kuta na obali rijeke, na rubu šume ili na ocvjetalom proplanku, što oslobađa poglede, kao ovaj narod, koji je čak i svoje gradove podizao u terasama bujnog zelenila i svjetla, i tako još davnio ostvario ideal modernog urbanizma. Izlet u prirodu bio je pored lova sastavni dio života nepristupačnih ljudi ove zemlje, kojima je nepovjerenje prema strancu i zatvorenost bilo samo jedno sredstvo samoobrane. Svaki pogodan trenutak korišten je za izlazak bar do prvog voćnjaka, što je obeharao izvan grada, a cehovi, esnafi, u pojedinim gradovima priredivali su čak i višednevne zajedničke izlete prilikom upisa novih članova u esnafске teftere, registre. Kronike bilježe da na ovim esnafskim izletima zvanim »kušanme« nije bilo vjerskih i nacionalnih podvajanja. Esnaf je bar privremeno ujedinjavao pripadnike u ono vrijeme stroge razdvojenosti vjeroispovijesti.

Međutim, svi ovi dodiri sa prirodom nisu se ograničavali samo na blisku okolinu naseljenih mesta. I u ono staro doba bosanski je čovjek — doduše na svoj način — tražio odmor, ljepotu i radost u svojim često nesigurnim planinama, kojima se nije obraćao samo zbog ljute nevolje, ili radi zadovoljenja neodoljive lovačke strasti, ili uslijed straha od kužnih epidemija, što su nerijetko mimoilazile ovu zemlju i mnoge prisiljavale da u planinskim selima i zbjegovima potraže spasa. Požutjeli dokumenti pričaju nam da su brojne službene isprave, pa čak i carski fermani i vezirska pisma, izdavani upravo na vrhovima pojedinih planina i to ne samo u doba vojnih pohoda, nego i u ona rijetka mirna

vrémena, kada je planina i najvišim dostojanstvenicima služila samo radi osvježenja i odmora. Ali i običnom čovjeku je planina bila izvor radosti. O tome nam doduše manje govore pisane listine, a više usmena predaja i nazivi pojedinih planinskih mjesta, koji kao okamenjeni čuvaju uspomenu na prošla zbivanja i događaje.

Toponim »Dernečište«, koji nije tako rijedak u bosansko-hercegovačkim planinama (Vranica, Ljubišnja, Maglić i dr.) upućuje nas na neminovan zaključak da su se narodna veselja održavala upravo na takvim mjestima (turska riječ dernek znači proslava, veselje). Doduše, ovdje treba biti veoma oprezan, jer se pogdjekad dernečištem naziva i mjesto orgijanja divljih zvijeri.

Naziv Sofe — kako se sve do nedavno zvao vrh Trebevića — govori nam mnogo više i sigurnije, pogotovo kada uzmemo u obzir da je nastao prije austro-ugarske okupacije. Još za turskog vremena na vrhu Trebevića postojale su »sofe« (klupe ili hladnjaci), po čemu je i čitav vrh planine dobio svoj narodni naziv, što znači da su i u ono doba građani Sarajeva često izlazili na svoju planinu. Ovo nam osim toga živo potvrđuje i danas sačuvana usmena predaja, iz koje doznajemo da je u Sarajevu bio ustaljen običaj da se na vrhu Trebevića dočekuje izlazak sunca, a zatim čitav dan provodi u planini.

Pažljiva analiza narodnih, naročito lirske pjesama iz Bosne i Hercegovine, pružit će nam također dosta podataka o živoj vezi čovjeka i planine, koja je često izvor čežnja i neostvarenih želja. Međutim, u epskim narodnim pjesmama planina ima sasvim drugo lice. Ona je strašna i okrutna, puna hajduka i ubilačkih mećava, bez ljepote i nježnosti.

Ako ovaj put namjerno zaboravimo bogumilsku književnost, što nam ostade većinom uklesana u kamenu, u ostaloj književnosti Bosne i Hercegovine iz turskog perioda, snažno nadahnutoj religioznom asketizmom, susrećemo malo tragova o bujnom i veselom životu u prirodi. Ovdje značajnu iznimku čini posebno Nerkesi, veliki turski klasik XVII stoljeća, rođeni Sarajlija, koji blistavim i istočnjački raskošnim stihovima slavi pohode svojih zemljaka u zelenilo sarajevske okolice.

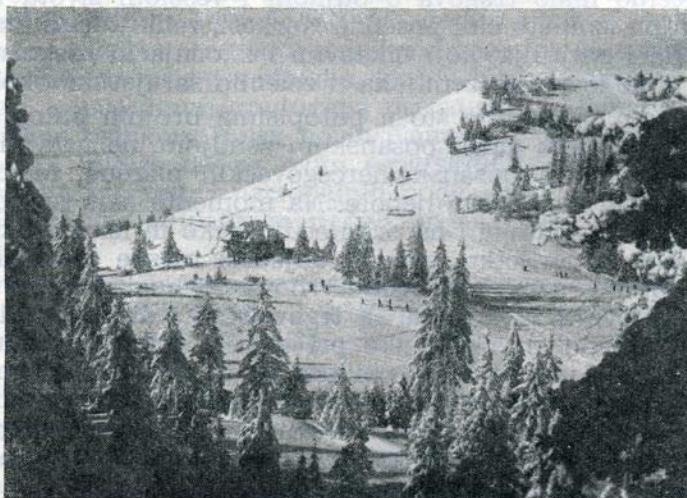
Mnogo nam je čudnije što u putopisima brojnih putopisaca, koji su kroz duga stoljeća gazili bosanskom zemljom, ne nalazimo gotovo nijednog bližeg opisa bosansko-hercegovačkih planina, nijednog oduševljenog usklika za njihove ljepote. Na momente nam izgleda kao da planine ove zemlje putnici i ne primjećuju, iako ih izlokani karavanski drumovi i putevi nerijetko vode — slijedeći turske građevinske konceptije — i preko raznih planinskih vrhova. Njihovi opisi su posvećeni ljudima i gradovima u koje idu ili trgovackim i diplomatskim misijama, koje su im povjerene. A ako pri tome i spomenu neku planinu njenim pravim ili iskrivljenim imenom, onda to čine nekako hladno i ravnodušno. Samo u časovima kada se suoče sa sunovratnim planinskim strminama, kojima ih vodi neravna kaldrma zapuštenog druma, ili kada opisuju hajdučke prepade, pljačke i pokolje — njihove riječi dobivaju jarku boju užasa, panike i strave.

Putopisci XVI stoljeća (Kuripešić, Zeno i dr.) daju nam malo podataka o planinama Bosne i Hercegovine. Nešto više od stotinu godina

kasnije M. Quiqlet je mnogo opširniji. Pružajući dragocjena obavještenja o životu u bosansko-hercegovačkim gradovima sredinom XVII stoljeća, Quiqlet nam priča o prelasku preko Morina (Crvanj), o Bočićkom jezeru, iz kojeg svake godine izlazi neka vrsta zmaja, koji proždire ljudi i konje, te se odmah skriva u mulju jezera bez dna, o teškom probijanju po snijegu i vjetru preko Ivan-sedla, te napokon o usponu na »opasnu i tešku planinu, koju zovu Romanija ašeri (strašna Romanija) radi brojnih razbojnika i tjesnih i rđavih puteva . . .«.

Mučno se doimlje Quiqletov opis hajdučke pljačke i ubistava zlehudih putnika, pored čijih grobova prolazi njegov karavan, te nam na momente izgleda kao da je ovaj opis doslovno prepisan iz putopisa najvećeg turskog putopisca XVII stoljeća Evlije Čelebije, koji je nekako u isto vrijeme putovao kroz Bosnu i Hercegovinu. Inače se Čelebija u svome bogatom putopisu samo uzgred zadržava na opisivanju pojedinih planina i planinskih prelaza. Njega isključivo zanimaju gradovi i građevine, historija, ljudi, ratovi i drugi događaji. Isto tako ni od Hadži Kalfe, turskog geografa iz XVII stoljeća, koji je opisivao i Balkanski poluotok, ne možemo očekivati precizne podatke o planinama, kad takvih podataka nismo imali čak ni u doba ulaska austro-ugarskih trupa u Bosnu i Hercegovinu.

Nimalo se ne čudimo sarajevskom kroničaru iz druge polovice XVIII stoljeća Bašeskiji, koji je godinama bilježio sve važnije događaje, pa i esnafske izlete, što nam ne daje gotovo nikakvih podataka o vezama Sarajlija s bar najbljižim planinama. U Bašeskino vrijeme Sarajevo je prezivljavalo teške dane anarhije i političkih kriza, koje kao da su najavljuvale mučne događaje XIX stoljeća.

Predratni dom na Bukoviku kod Sarajeva

Kosači na Vitorozima

Na početku XIX stoljeća Bosna i Hercegovina postaje posebno interesantna za francuske putnike zbog iznimne važnosti bosanskih komunikacija za trgovinu Francuske s Istrom u doba pomorske blokade. Sa svom elegancijom i šarmom francuskog stila, ovi nam putnici daju sjajne opise života, političkih i privrednih prilika, dok nam o planinama uglavnom pružaju samo one informacije, koji su od značaja za promet i trgovinu. Iznenaduje da čak i Chaumette Des-Fossée o planinama govori vrlo kratko, uopćeno, pa i netačno. Za njega je lanac Prolog (Dinara) najviše planinski masiv u Bosni i Hercegovini.

Odvažnog Matiju Mažuranića impresionirala je na njegovu gotovo avanturičkom putu kroz Bosnu jedino Romanija »koja je jako velika i ima strahovite klisure, tako da i najzdraviji čověk, dok se dobro nenaruča, ne sme se uza nju penjatik«, dok nam Martin Gjurdgjević u svojim za političku historiju važnim memoarima daje samo jedan šturi opis prelaska preko Zijemlja i Boračkog jezera na putu iz Mostara u Sarajevo. Talentiranog njemačkog novinara Maurera, koji je šezdesetih godina prošao Bosnom, u prvom redu interesira biljni svijet ove zemlje i njene etničke skupine. Maurer baca poentu na prikazivanje značajnih ličnosti i političkih i privrednih prilika, ali ipak ne propušta priliku da se bar na momenat oduševi bosanskim ljepotama i klimom (»gdje ima ljepešte klime od bosanske?«).

Jedan od najobrazovanijih Bosanaca svoga vremena, historik i vatreći zagovornik »bošnjaštva« i bosanske samostalnosti Fra Antun Knežević, prešao je — obilazeći sedamdesetih godina prošlog stoljeća samostane po Bosni — više planina, prevoja i tjesnaca, ali na žalost o tome nam ostavlja samo nekoliko oštromunnih opaski. I njega više zanimaju bosanski ljudi i kasabe, stanje bosanskih samostana, njihove

relikvije i knjižnice, nego li vrletne planine bosanske, preko čijih teško usječenih puteva »na više mjestah viđahu se grobnice poubijanih od lopovah«. U brdima više Vranduka Knežević nailazi na velike količine okamenjenog pepela, ostatke »vezuva bosanskog« i bilježi predaju mještana, da se prije mnogo godina »jednu večer sva planina zapali, a iz nje udari vatrema kiša i grad«.

Nekoliko godina prije Kneževića poznati bosanski političar i književnik Fra Grga Martić pokušao je da kao član komisije za određivanje trase puta od Sarajeva do Mostara prijeđe Borke i padine Prenja. U svojim memoarima on nam vrlo slikovito, ali i neprecizno opisuje taj neuspjeli poduhvat.

Napokon, pred samu austro-ugarsku okupaciju, Yriarte nije smatrao potrebnim da nam priča o planinama, jer je u ono doba ustank u Krajini bio interesantniji. On se zadovoljava samo da uporedi Bosnu sa Švicarskom — pozivajući se pri tome na autoritet geografa Élisée Reclus-a — i da nam pruži suhoperne historijske i geografske podatke o zemlji.

I tako, eto, gotovo sama od sebe nameće se misao da je beznadno tražiti prije austro-ugarske okupacije bilo kakva nastojanja koja bi imala bar neki planinarski značaj. Bosanski čovjek — ma koliko da je bio atavistički vezan za prirodu, pa i za planine — ipak je u ono doba bio daleko od planinarstva. A stranci, koji su jahali bosanskom kaldrmom ili gazili planinskim zlostupima, pamtili su planine — kao što to vidjesmo — najviše po zlu i nevolji, te nerijetko proklinjali sudbinu, koja ih je dovela u vrleti i bespuća ove zemlje.

Ali i pored toga nekoliko pojedinaca — poneseni naučnom, izletničkom ili možda političkom značajeljom, koja je, uostalom, u početku bila pokretač svih planinarskih nastojanja — otkriše i u bosansko-hercegovačkim planinama ljepotu, koju do tada nitko nije video. Upravo u vrijeme kada se u Evropi rađalo organizirano planinarstvo (početak druge polovice XIX stoljeća), prvi moderni planinari, rijetki i odvažni, prodoše i kroz planine Bosne i Hercegovine.

U onom mirnom periodu vladavine darovitog i dalekovidnog bosanskog guvernera Topal Šerif Osman-paše (1861—1869), nekoliko učenjaka i publicista diže zavjesu i sa do tada nepoznatih ljepota bosansko-hercegovačkog planinskog područja. Sa žarom prvih ispitivača oni poduzimaju čak i za današnja poimanja ozbiljne planinarske poduhvate. Tako generalni konzul, geograf i publicista Carl Ritter von Sax, koji je sastavio jednu od prvih karata o naseljenosti pojedinih vjerskih i etničkih skupina u Bosni i Hercegovini, odlazi iz Sarajeva na Durmitor, a zatim nastavlja kroz srednju Hercegovinu. Putovanje prvenstveno naučnog i političkog karaktera, ali i sa izrazitim planinarskim težnjama.

Nešto kasnije Ami Boué, koji se posebno zanimalo za geografiju i etnografiju evropske Turske, daje opis svoga izleta na Kom i Durmitor, dok Saint-Marie, kancelar francuskog konzula Moreau-a u Sarajevu, pored ozbiljne naklonosti za povijest i za probleme hercegovačkog krša, ispituje i opisuje dolinu rijeke Miljacke, koja i danas za naučne radnike i planinare predstavlja zanimljivo područje. Nešto kasnije Hahn daje

Prvi planinarski dom na Čvrsnici (podignut 1939. godine na visini od 1961 m)

značajan opis živopisne doline Drine, pisan prvenstveno s naučnim pretenzijama, ali ne i bez planinarsko-turističkih elemenata.

U malobrojnom nizu ovih rijetkih pojedinaca, koji su obilazili planine sa zanosom učenjaka i oduševljenjem prvih planinara, svakako jednu od najznačajnijih ličnosti predstavlja prvi pruski konzul u Sarajevu dr Otto Blau. Diplomat i eminentni učenjak, Blau se za vrijeme svoga službovanja u Sarajevu (1864—1872) svestrano zanimao za Bosnu i Hercegovinu i njoj posvetio dvadeset svojih djela (od ukupno blizu 140). On piše o ekonomici i trgovini, bavi se arheologijom, statistikom, kartografskim i filološkim studijama, prevodi na njemački pjesme starih muslimanskih pjesnika, ali iznad svega svoju pažnju usredotočuje na proučavanje biljnog svijeta. Samo u toku 1868. Blau je poduzeo oko osamdeset istraživačkih poduhvata po raznim krajevima i planinama Bosne i Hercegovine u cilju botaničkih ispitivanja i kompletiranja svoga jedinstvenog herbariuma. Pri tome obilazi Vranicu, Zec, Bjelašnicu, Treskavicu i Durmitor, ali ne samo kao suhoparni učenjak-istraživač nego i kao planinar, kojega umije zanijeti djevičanski nedirnuta planinska ljepota. Blau je naročito impresioniran Treskavicom; ona ga se doimlje više nego ijedna druga planina što zatvara sarajevski horizont. On opisuje težak uspon iz sela Dujmovića na vrhove Treskavice i tom prilikom oduševljeno priča o ljepoti treskavičnih pašnjaka, bjelgoričnih šuma i strmih vrhova, dok se kao dijete raduje svježem planinskom zraku i prekrasnim vidicima. Ovo je bez sumnje čisti plani-

narski opis jedne planine, pisani ravno prije 100 godina rukom čovjeka, koji umije doživljavati ljepote prirode. Šteta je što zbog svoga iznimnog položaja dr Blau nije — kao Frischauf u Hrvatskoj — bio u mogućnosti da svoje planinarsko (i naučno) oduševljenje prenese i na domaću bosansku okolinu, u kojoj je živio. Možda bi se među građanima grada na Miljacki, koji su revnosno izlazili na trebevičke »sofe« da vide rađanje novog dana, našao bar netko tko bi pošao i dalje, stopama dra Blaea, na neku drugu planinu da s njenog vrha promatra crveni rub praskozorja. Nije nam poznato, da li je čak i Klement Božić, dragoman (tumač) pruskog konzulata u Sarajevu i pisac ogorčenih članaka protiv turske uprave (rodom je iz Dalmacije), pratilo Blaea na njegovim naučno-planinarskim izletima.

U vrijeme velikih buna i nemira, a par godina poslije odlaska dra Blaea iz Sarajeva pojavljuje se — tako nam bar izgleda — posljednja planinarska figura turskog perioda bosanske historije. Slavni engleski arheolog Artur Dž. Evans (1851—1941) prolazi u kolovozu i rujnu 1875. sa naprtnjačom na ledima pješice kroz Bosnu dolinom rijeke Bosne i Neretve. Iako se tom prilikom nije penjao ni na jednu značajniju planinu, ipak čitav njegov jedinstveni poduhvat — bez obzira koliko je bio motiviran naučnim i publicističkim željama — ima eminentno planinarsko obiljžje. Nijedan putnik, koji je za turskog perioda prošao Bosnom, ne doživljuje dublje i kompletnije bosansko-hercegovačke planine kao što to čini Evans, bilo kada se penje na obične brežuljke, ili kada iz daljine promatra plavičaste siluete planina. Njegovi opisi su puni suptilnosti i poezije, koja izvire iz duše jednog istinskog planinarskog estete. I danas bi ovi opisi mogli služiti kao uzor kako treba pisati o planinama. Međutim, Evans — kao čovjek nesumnjive opće i planinarske kulture — nikada ne gubi osjećaj za mjeru i realnost. On tačno razlikuje nježne planinske konture centralne Bosne, koje ga zbog pomanjkanja stravičnosti podsjećaju na Karpatе, od divljih krških predjela sjeverne Hercegovine, gdje on nalazi na potezu od Neretve do crnogorske granice najljepše planine »turske Švicarske«. Evans je ujedno, izgleda nam, i prvi slikar, koji u Bosni i Hercegovini slika posebno kompletne planine. U svome putopisu on daje nekoliko uspjelih crteža iz planina (Bjelašnica, Treskavica, Prenj), koji i danas djeluju živje i poetičnije od mnogih fotografija, iako Evans rezignirano tuguje nad svojim slikama: »Kako je ništavna poezija prirode kada se pomoću obične olovke svodi na crno i bijelo.«

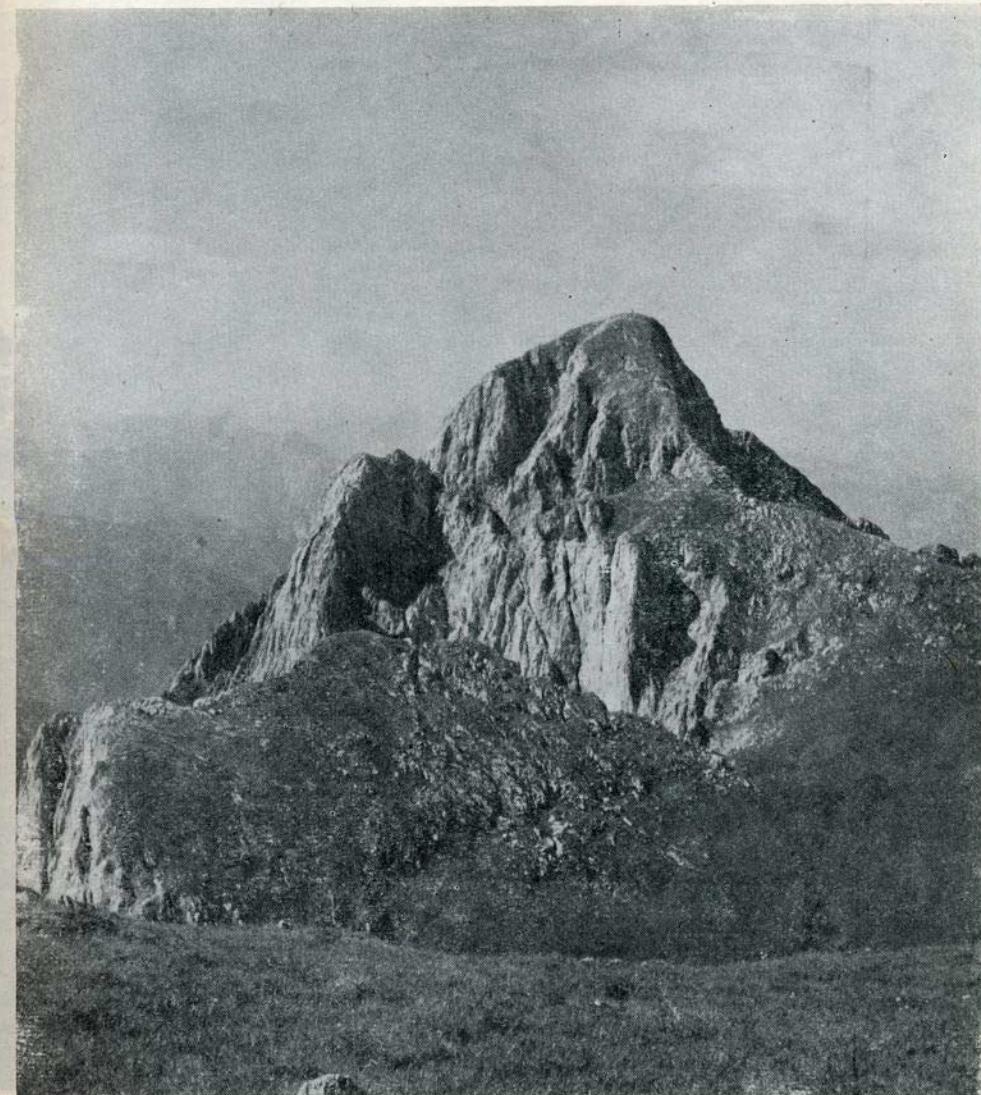
I tako, primičući kroz svoja djela bosansko-hercegovačke planine Evropi, prvi pioniri planinarstva u Bosni i Hercegovini trasirali su još za turskog vremena onu jedva vidljivu putanju za kasniji lagani, ali sigurni prodor planinarskih ideja u ovu zemlju.

(Svršetak u slijedećem broju)

Maglić

Ah, taj Maglić! — uzdahnuli su mnogi znatiželjnici, kojima je vječito prisutna magla uskratila uspon na najviši vrh Bosne i Hercegovine, visok 2.387 metara. Zbilja, magla po kojoj je ovaj gorostas i dobio ime, caruje i čuva okomite stijene Maglića.

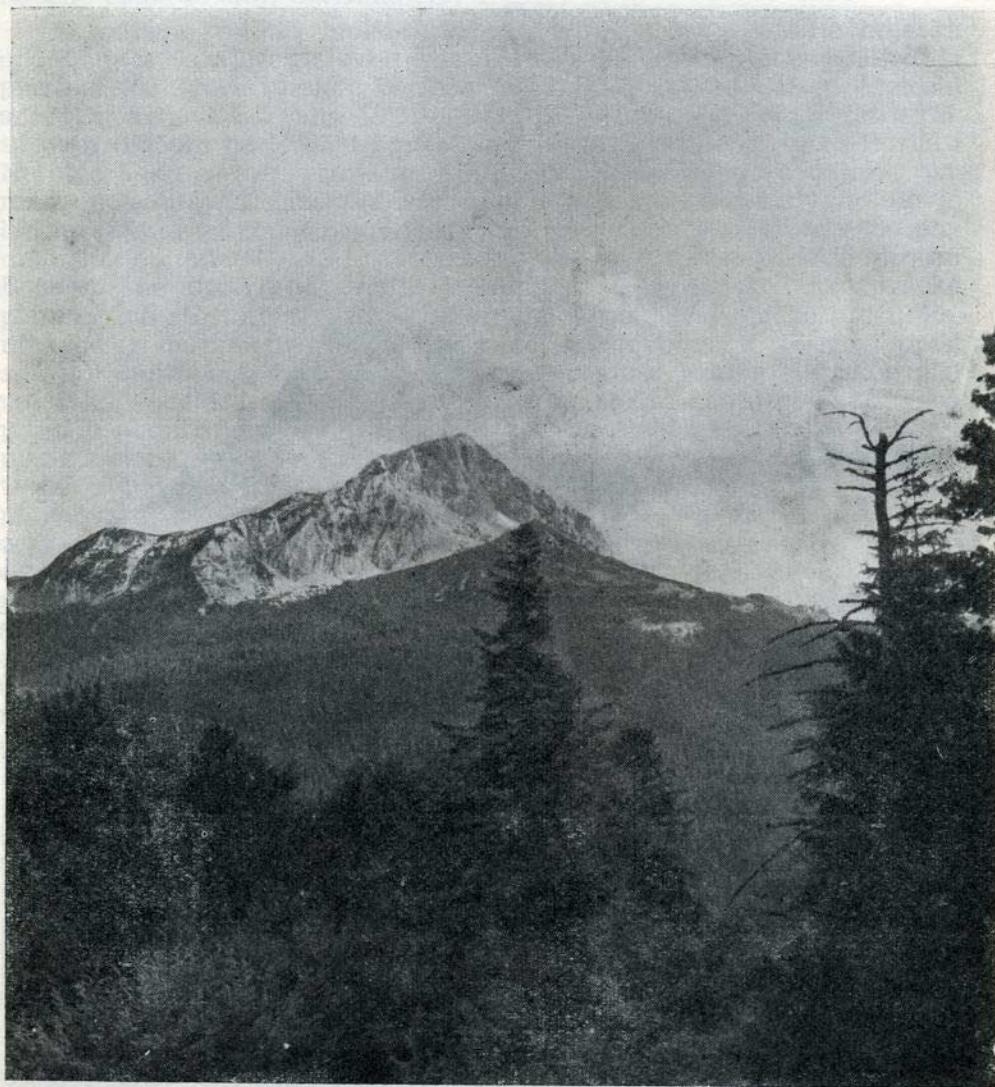
Ipak, ljeti, za vrijeme vedrih dana, kada magle odvрšljaju ko zna kuda, tada kameni vrh vrvi od posjetilaca i hodočasnika. U tim nezaboravnim trenucima ljudsko oko želi vidjeti sve: dugi masiv Zelengore, Volujaka, zašiljene vrhove Durmitora, kamene svijetle kule Bioča i mrke kanjone Sutjeske i Pive, tamnu prašumu Perućicu i bistre oči Trnovačkog jezera ...

PERUĆICA

Nijema stabla gусте шуме високо стрше у небо. Широке грани крошња само мјестимично пропуштају сјетlost дана, која нам омогућава кретање по прашумском бешпућу. Оријентација помоћу маховине довела нас је, након дугог пута, на један једини утврђени пут, који води од Драгош-седла до водопада Perućica. Put je prekriven mrtvим lišćem. Svuda oko nas ogoljeli kosturi palog drveća. Mnoga od njih su umrла uspravno, a нека су пала као жртве мahnitih vjetrova.

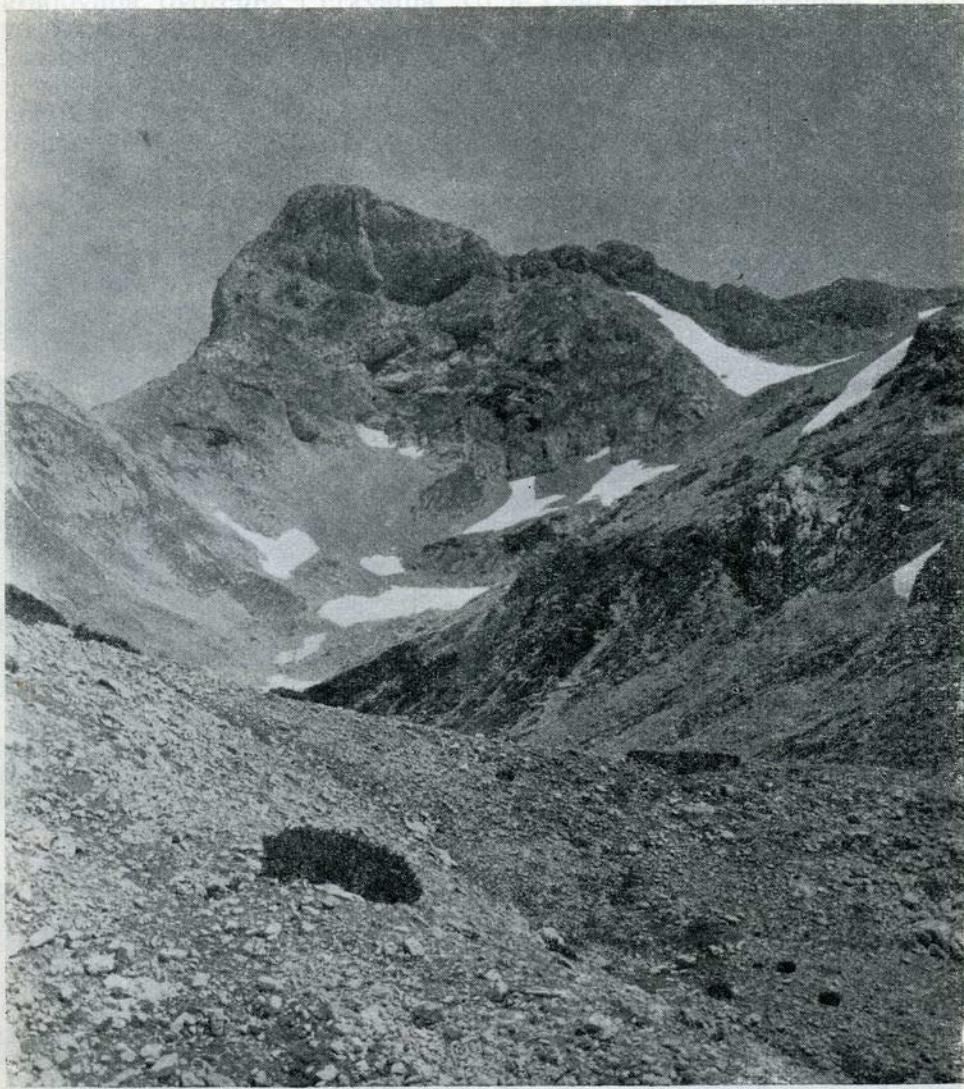
У средини ове јединствене прашуме, Perućice, истоимени поток вратоломно скреће у бездан висок преко 50 метара. Вода се у једном млаzu, у самртном храпцу, пjeni и stropoštava niz kameni zid smrti, kao na dječjoj slikovnici. Ovaj suludi prskavi водопад једини нарушава стотини година старији мир осамљене, нijeme Perućice.

Mahniti vjetrovi, vrelo sunce, studeni snijeg i obilne kiše nigdje nisu unijeli toliko nereda, kao ovdje na Bioču. Zaustavljena čudnovata igra prirode, ko zna kako i kada, ostavila je haotičan nered u tom ljutom kršu. Uzburkano kamenje more izbacilo je "valove" i to su danas okamenjeni impozantni vrhovi Bioča. Najvisočiji kameni dvozubi div, visok 2.398 metara, nazvaše Veliki Vitao. Njegovi vrhovi dopiru do plavetnila neba, oštrim šiljcima režu oblake i skreću razbjješnjele vjetrove do susjednog Maglića i Volujaka.

Biočka ljepota je sruva i okrutna. U njoj su osnovna dva elementa koji dominiraju: kamen i snijeg. Sporedni su sunce i klekovina.

Uvijek krhko, prijeteće kamenje nad prostranim snježnim plohama i usred ljeta vreba opasnošću. Privlači strašnom moći. Upravo zbog toga baš Bioč svjedoči, da je lijepo ono, što je ujedno i strašno ...

TRNOVAČKO JEZERO

Nesnosna julska vrućina ponukala nas je da se s vrha Maglića spustimo u dolinu. Neodoljivo nas je privlačila tamna modro-zelena površina Trnovačkog jezera. Kod prvog susreta s nemirnim jezerskim talasima zaboravili smo na umor.

Kamene kule Bioča, Maglića i Volujaka gube se u oblacima i mi im ne vidimo kraja. Te stijene kao da nigdje ne završavaju.

Noć se poput utvare uvlačila u jezersku dolinu. Dan je svršavao i započinjao je noćni život na obalama jezera i stijenama iznad njega. Planinarska srca posve su se prepustila užitku u netaknutoj prirodi visoke planine.

Čudnovati mir zavladao je te noći na obalama Trnovačkog jezera. Daleko u stijenama čuo se zvižduk nemirnih divokoza. Eto, precizni sluh kojim ih je priroda obdarila, krov je da ni noću ne mogu naći zasluženi mir. Iz daljine, od Volujaka, dopire lavež ovčarskih pasa. Tiha noć lagano je odmicala — s njom smo i mi tonuli u san.

(Tekst i snimci: Uzeir Beširović)

Vodenica i njezina okolica

Pored Martinščaka i Vinice,* Vodenica 538 m je treće i najviše brdo bliže okolice Karlovca. Nešto udaljenija od Vinice i podjednako udaljena kao Martinščak, no mnogo pristupačnija, uz bolje saobraćajne veze, Vodenica je zahvalna planinarska šetnja zbog lijepog vidika na Belu Krajinu, Pokuplje, na obronke Kočevskog Roga i Žumberačku goru. Obronci Vodenice posuti su mnogim selima, zaseocima, starim gradovima, dvorcima i crkvama. Tu je Ozalj, Ribnik, Pokuplje, Jaškovo, Hrašće, Brlog, Tomašnica, Grdun, te crkva i nekadašnji samostan Pavlina u Sveticama. Vodenica se uzdigla između Kupe i Dobre, tačnije u velikoj okuci Kupe, i dominira čitavim krajem, a sa svoja tri vrha uočljiva je sa svih strana. Pruža se u pravcu SZ — JI u obliku kose. Najniži i najjužniji vrh, obrastao mladom šumom, Cerje, visok je 462 m, nešto sjevernije uzdigao se Stražnji vrh i konačno malo sjeverozapadnije i sama Vodenica. Međutim ako promatramo Vodenicu sa Žumberka ili iz Pokupske nizine onda ćemo zbog krivine bila uvijek vidjeti samo dva kupasta vrha. Između Cerja i Stražnjeg vrha prolazi cesta za Martinski vrh.

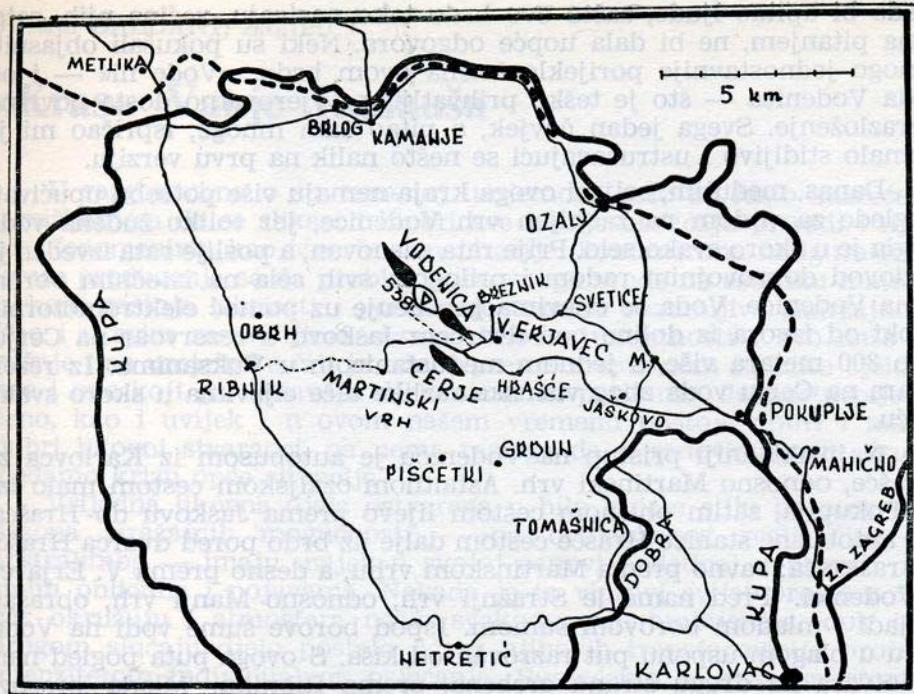
Okolica Vodenice bogata je povijesnim zbijanjima oko brojnih starih gradova i dvoraca. Kraj je poznat po ustrajnoj borbi popova glagoljaša za svoj opstanak. Tim istim popovima zahvaljuje i protestantizam svoj nagli razvoj i tu se najduže zadržao u našim krajevima. Među popovima, širiteljima nove vjere, svojom vještinom i ustrajnošću naročito se isticao pop Grgur Vlahović iz Ribnika. Kakovih razmjera je zauzela nova vjera u tim krajevima vidi se najbolje po tome što je hrvatski Sabor raspravljao o tom pitanju i 1608. godine donio zaključak da se »luteranski prodički« istjeraju s ozaljskih imanja. U podnožju Vodenice, na obali Kupe, smjestio se Ozalj, poznati Zrinjsko-Frankopanski grad, koji je pored dvorca na Švarči iznad Karlovca i Novigrada, odigrao značajnu ulogu u Zrinjsko-Frankopanskoj uroti. Blizu sjedišta karlovačkog generaliteta ozaljski su vlastelini iz prve ruke mogli pratiti dogadaje u Krajini i biti s njima povezani. U Ozlju je prema Vitezovićevu kazivanju ispjевana pjesma Petra Zrinjskog »Adrianskog mora sirena« i sastavljen »Putni tovaruš« banice Katarine. U Obrhu, nekadašnjem dvorcu iznad Ribnika, rodio se hrvatski književnik i mislilac Juraj Križanić. U Svetice dolazi 1627. godine red Pavlina, koji na obroncima Vodenice djeluju sve do 1786. Višegodišnji prior tog samostana, Ivan Belostenec, izdaje prvi hrvatski rječnik. I tu, na vinorodnim i voćem bogatim obroncima, smjenjuju se generacije plemstva: nestaje staroga, a početkom devetnaestog stoljeća rađa se novo, koje svoje barunate zahvaljuje unosnoj trgovini žitom, prekomorskoj robi i hrastovim dužicama. Roba se prevozila kupskim tumbasima i korabima iz Podunavlja do Karlovca odakle dalje Karloinskom, Lujzinskom i Jozefinskom cestom kolima put mora. Na ne-

* Dr Željko Poljak: Vinica i Martinščak (NP 1959, 168).

kadašnjim temeljima oronulih gradića niču bijeli dvorovi kao očiti odraz ekonomskog impulsa stvorenog novim cestama i plovnim tokom rijeke Kupe.

Narod, koji živi po obroncima Vodenice, tačnije, u velikoj okuci rijeke Kupe, nazivlju Brajcima. Ne zna se tačno porijeklo ovome imenu, no pretpostavlja se da on vuče svoj korijen još iz rimskog vremena po plemenu Breuci. Suvremena enciklopedija spominje ih kao Brajak, a ženu Brajača, međutim danas je na čitavom tom području bolje poznat naziv Brajac i Brajica. Za Brajce kažu da ih zapravo nigdje nema, jer ako pitate u nekom brajskom selu gdje žive Brajci, uvijek će vam reći da tu ne žive, već tek od drugog sela ili preko brijege, a kad stignete u to drugo selo čut ćete opet istu priču. Njihovi susjadi nemaju baš osobito mišljenje o njima, a kazati nekome da je Brajac zvuči pomalo kao podrugivanje, stoga nije čudno što Brajci nerado govore o porijeklu svoga imena. Od jedne sam žene čuo da oni nisu Brajci, već »Brigovci« jer žive na brijezu, no takovo obrazloženje je površno i najbolje pokazuje kako njima taj naziv nije drag. Pa ipak naziv se sačuvao do današnjih dana i duboko se uvriježio u čitavom ovom kraju.

Vrh Vodenice prostrana je travnata zaravan, koja se prema sjeveru spušta postepeno obradivim površinama i mlađom bukovom šumom prema Kupi, dok se istočnom stranom strmije spušta u selo Breznik. Od tuda pa sve do Pokupske nizine prostiru se voćnjaci i vinogradi s neprimjetnim prelazom na kulturu žitarica. Prema zapadu se zaravan spušta blagim padinama, punim vrtača, šikara i bujadara, skoro sve do Ribnika. S malo kojeg mjesta pruža se toliko sveobuhvatan pogled na Žumberak kao s Vodenice. Smještena nasuprot centralnom dijelu Žumberačke gore, ona pruža pogled na Žumberak od krajnjeg zapadnog dijela, od Popović-brda, do najistočnijeg njegovog dijela, tamo do Stojdrage. Na sjeveroistoku iz posavske nizine izdiže se Medvednica i na nju kao da se nadovezuje Plješivica, Japetić i Žumberačka gora, a dalje u neprekidnom nizu nastavlja se Kočevski Rog s Mirnom gorom, Tanča-gorom, a zatim planinski vijenac Gorskih kotara sve do Kleka na jugozapadu. Dolje na jugu za lijepa vremena vidi se Kapela i Lička Plješivica. Od jugoistoka do sjeveroistoka pružila se Pokupska nizina kao mekan zeleni sag prošaran svjetlijim i tamnjim šarama. Među njima ljeskaju se vode Kupe i brojnih ribnjaka između tamnih hrastovih šuma, sve tamo do savske nizine, do prvih obronaka Medvednice sa soliterima Novog Zagreba. Nasuprot Pokupskoj nizini s lijeve strane, a podno Mirne gore, smjestila se belokrangska kotlina, čijom sredinom protiče rijeka Kupa svojim velikim lukom. Kupa se tu po prvi puta našla u dolini i usporila svoj tok sve do ispred Kamanja, odakle prelazi preko brojnih slapova, po posljednji puta stješnjena, sada obroncima Žumberačke gore i Vodenice, sve do Ozlja, da bi tu na ulazu u svoju veliku nizinu dala snagu ozaljskim hidrocentralama. Pogled nam se ponovno vraća na istegnuti hrbat Žumberačke gore kao na neku reljefnu kartu, jer svaki je greben posebno istaknut u odsjaju sunčevih zraka, a svaka udolina osjenčana tamnom sjenom svoje dubine. Raštrkana sela bijele se kao sitna stada ovaca: Gaj, Cetoši i drugi zaseoci uvukli su se pod sam vrh Gere i ne-

hotice se pitam, što ih je zapravo stjerala onako visoko u planinu, kakva sila i nevolja, tamo gore gdje je život surov, a zemlja škrta i oskudna, i u sjećanje se uvlače stihovi pjesnika »Žumberačkih elegija« posvećenih životu te gore, njenim ljudima i običajima:

Ja Vas gledam kućarice male
 Što no ste ko suze po kamenju pale;
 Sadanju i prošlu poznam Vam sudbinu,
 I sunašće sreće i žalosti tminu . . .

Vodenica je posve bezvodno brdo, tu nema izvora ni potoka, područje je to plitkog krasa s mnogo vrtača, spilja i ponora. Brojna sela po istočnim obroncima uopće nemaju vode. Voda je bila cijenjena rijetkost u ovim gusto naseljenim selima. Nekada se je voda za piće i kuhanje, pa i za stoku, vozila u buradima na volovskim kolima iz doline, od Jaškova. U toj vječnoj borbi čovjeka za vodom treba potražiti i malo neobičan naziv ovog brda. Kada su one malobrojne »strešnice« i po koji izvorčić u ljetnim mjesecima presušili, čovjek je upirao pogled na Vodenicu, motreći oblake i njihovo kretanje. Kada bi se nad Vodenicom skupili oblaci i magle bio je to siguran znak da će u najskorije vrijeme doći kiša i s njome toliko žudena voda. I zato je shvatljivo da mjestu kuda upiremo pogled za vodom dademo naziv Vodenica.

Kada bi upitao ljude, zašto ovo brdo tako nazivaju, većina njih, zatečena pitanjem, ne bi dala uopće odgovora. Neki su pokušali objasniti mnogo jednostavnije porijeklo imena ovom brdu: »Vode ni« — i od tuda Vodenica — što je teško prihvatljivo i vjerovatno dosta površno obrazloženje. Svega jedan čovjek, a pitao sam mnoge, ispričao mi je pomalo stidljivo i ustručavajući se nešto nalik na prvu verziju.

Danas, međutim, seljaci ovoga kraja nemaju više potrebu upućivati poglede za vodom na zaobljen vrh Vodenice, jer toliko žuđena voda stigla je u skoro svako selo. Prije rata zasnovan, a poslije rata izведен je vodovod dobrovojnim radom i prilogom svih sela na istočnim obroncima Vodenice. Voda se cijevima prebacuje uz pomoć elektromotornih crpki od izvora iz doline pod dvorcem Jaškovo u rezervoar na Cerju, oko 300 metara više, s jednom međustanicom u Vuksanima. Iz rezervoara na Cerju voda zbog visinske razlike teče cijevima u skoro svaku kuću.

Najprikladniji pristup na Vodenicu je autobusom iz Karlovca za Hrašće, odnosno Martinski vrh. Asfaltnom ozaljskom cestom malo iza G. Pokuplja, zatim običnom cestom lijevo prema Jaškovu do Hrašća. Od autobusne stanice Hrašće cestom dalje uz brdo pored dvorca Hrašće do raskršća: ravno prema Martinskому vrhu, a desno prema V. Erjavcu i Vodenici. Pred nama je Stražnji vrh, odnosno Manji vrh, obrasao bujadi i mladom borovom šumom. Ispod borove šume vodi na Vodenicu u blagom usponu put razrovani od kiša. S ovoga puta pogled nam se otvara na drugu stranu grebena, prema Ribniku. Mlada brezova šuma, vrtače i bujadare to je tipičan prizor ovoga kraja. Put nas vodi pored lokve zvane Kalac na Vugrinči, kako ljudi nazivaju ovu stranu što se spušta prema cesti za Martinski vrh. Od Kalca više desno uz brdo i za nepuni sat hoda od autobusne stanice stiže se na vrh Vodenice. Na Vodenicu se može i iz samog sela V. Erjavec uz brdo putem koji se kasnije sastaje s prvim ispod borove šumice. Na Vodenicu može se još i preko M. Erjavca, odnosno Ozlja na Svetice i Breznik, odakle šumskim putem kroz bukovu šumu do samoga vrha. Ovo je nešto duži put, a traje nešto manje od tri sata. Najljepša je šetnja za Vodenicu od Hrašća sa spustom na Breznik i Svetice pa dalje na autobus u M. Erjavec ili Ozalj. Putovi na Vodenicu nisu markirani, no to ne treba biti zapreka planinaru ni izletniku, jer teško da bi tu neko lutao i zaluao. Sa svakoga mjesta pruža nam se mogućnost lagane orientacije pogledom na zaista lijepu okolicu.

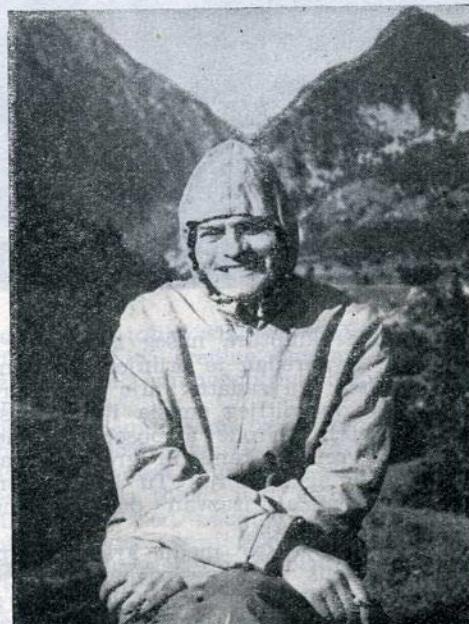
Prostrani travnati vrh Vodenice i pitomi obronci posuti vinogradima i voćnjacima, koji su osnova privredne djelatnosti čitavog kraja, bijeli dvorci i vitki zvonici pružaju svojom raznolikošću posebnu draž. Zeleno modra Kupa razbija se tu po posljednji puta srebreno sjajnim slapovima, jer od Ozlja teče kao smirena i od puta umorna rijeka, obogaćena kristalno čistom Dobrom, koju prima u svoja njedra, tu, pod Vodenicom, da ju tiha i snažna ponese uz nježno milovanje vrba k vodama brze Save. I kad se umorni od šetnje spustimo u Ozalj, ne propustimo potražiti odmora i osvježenja ugodnim kupanjem u ovoj čistoj i tihoj rijeci, koja će doživljaj izleta na Vodenicu upotpuniti i učiniti nezaboravnim.

»Kras« Vanje Radauša

U razgovorima o suvremenoj umjetnosti vrlo se često susrećemo s mišljenjem da se slikari i kipari sve manje obraćaju prirodi i njezinim fenomenima kao izvorima inspiracije. Pobornicima nefigurativnog izraza predbacuje se da probleme likovnoga svode na estetiku materije iz koje nastoje izbrisati i posljednje tragove razumljive sadržajnosti. Kao i u svim razdobljima razvoja likovne umjetnosti i ovo naše današnje ima umjetnike čiji je odnos prema kreativnom zadatku cijelovit, kao i one koji ga rješavaju djelomično ili periferno. Jednostavnije rečeno, kao i uvijek i u ovom našem vremenu postoje dobri i manje dobri likovni stvaraoci, pa nema razloga da u radovima ovih drugih gledamo krizu opće situacije.

Vrijedna likovna djela ostvarena u bilo kojem stilu bogatog dijapazona izražajnih mogućnosti — od ortodoksnog realističkog do apstraktног — imaju uvijek u svojoj osnovi podsticaj u prirodi, njezinim oblicima i pojavama. Nekada je to vidljivi svijet prostora koji nas okružuju i atmosfera naših svakodnevnih ambijenata, dok je u drugom slučaju djelo postalo odraz njihovih transformacija prožetih intenzitetom individualnog osjećanja. Susrećemo se i sa svjetovima makro- i mikro-kozmosa, vizijama proročanskih duhova i nizom drugih doživljavanja što posredno ili neposredno izviru iz odnosa umjetnika prema svijetu koji ga okružuje.

VANJA RADAUŠ, akademski kipar, rođen je u Vinkovcima 1906. godine. Akademiju likovnih umjetnosti završio je u Zagrebu. Od sredine 1943. u NOB. Bio je član ZAVNOH-a. Od 1945. redovni profesor Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Redovni je član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Održao je niz samostalnih izložba skulpture (posljednja »Krvavi fašnik« 1966. u Zagrebu). Izradio je među ostalim spomenik vojnicima palim u Prvom svjetskom ratu na Mirogoju u Zagrebu, bistu Vladimira Nazora, Augusta Cesarca, Vatroslava Lisinskog itd.

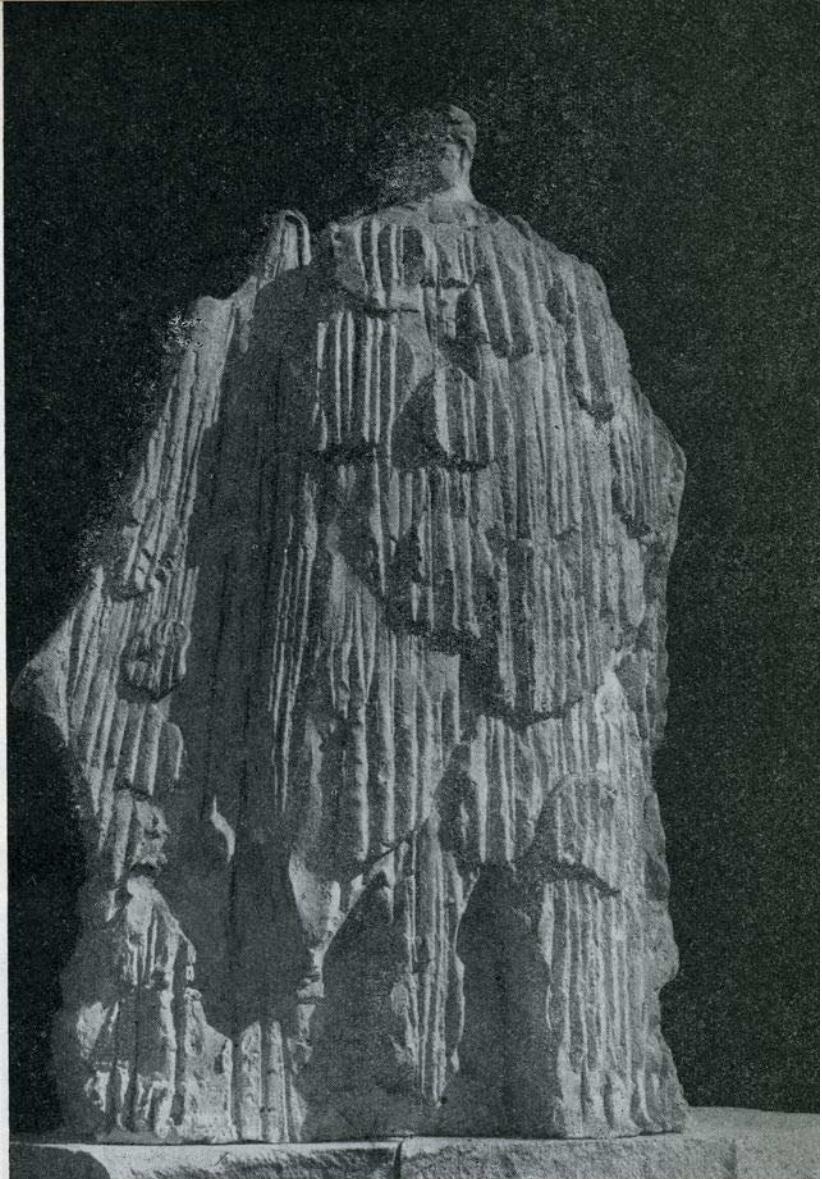

Ženska figura

Ciklus skulptura našeg istaknutog kipara Vanje Radauša na temu »Ljudi s krasa« izvanredan je primjer korištenja prirodnih oblika za ostvarenje umjetničkih djela, čiji zadatak nije samo prenošenje viđenog u novi materijal, već i davanje općenitijeg smisla i punije sadržajnosti objektu svojih promatranja. Kao ljubitelj prirode a posebno kamena, majstor je osjetio potrebu da ne-iscrpnim vrelima kamenih gromada razasutih po pejzažu pruži organiziranju umjetničku fizionomiju. Tu baš srećemo onaj svijetli kreativni momenat u kojem podsticaj izazvan od neznatnog detalja prerasta u cijeloviti odraz promatranoj kraju.

Boraveći često među krševitim predjelima Like, Primorja i Dalmacije, Vanja Radauš je s neskrivenim oduševljenjem bilježio raskošno bogatstvo formi što su ih u masivnim blokovima stijena stvarali vjetrovi i gromovi, sunce i mrazevi. U ljepoti kontura gromada, u usjeklinama, izbočinama i udubljnjima, hrapavim izbrazdanim površinama, vrtačama i lomovima, on je nalazio

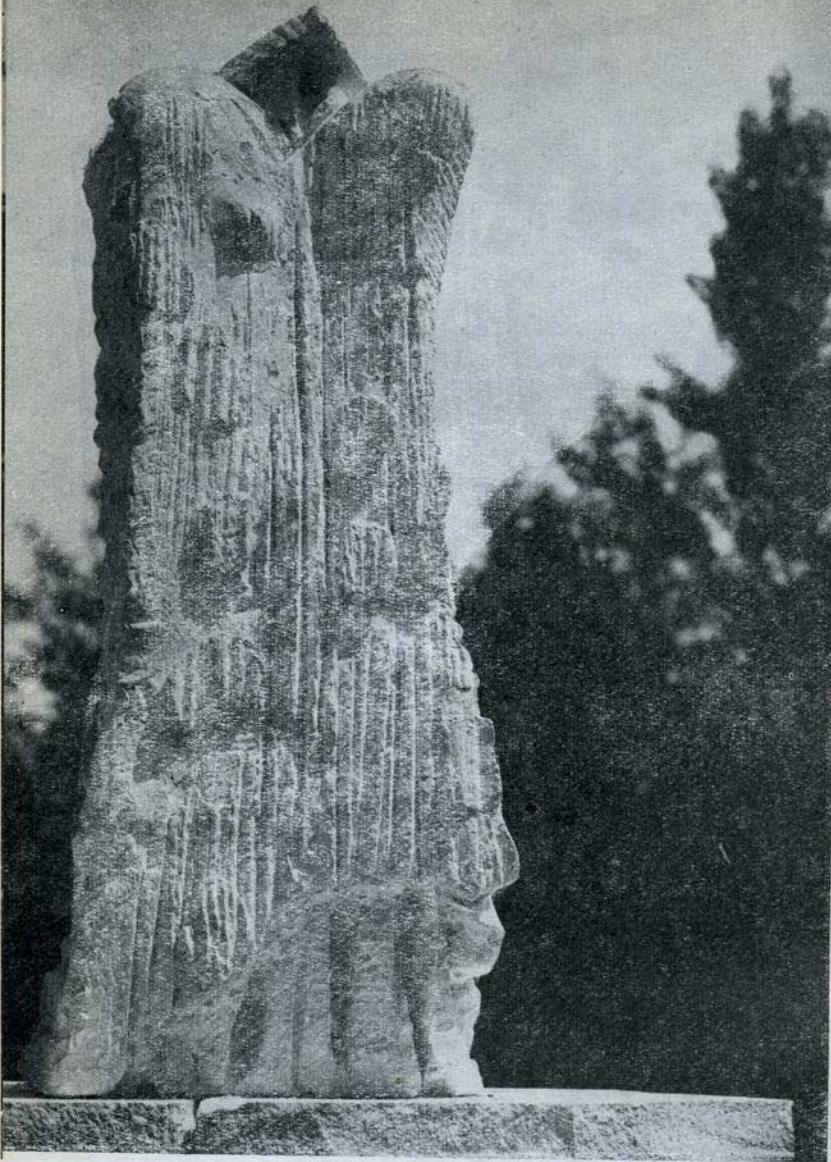

Ličani

nepregledni svijet masa i struktura. Gledajući taj toliko slikovit krajolik, umjetnik je osjetio i čovjeka kao sastavni dio nedjeljive sredine. Susreti s krasom i razgovori s ljudima koji na njemu žive postali su neodoljiva inspiracija za herojsku epopeju o borbi čovjeka s prirodom.

Majstor je shvatio da su krš i ljudi na njemu jedan organizam koji diše zajedničkim plućima, pa je počeo i tako da ih doživljava. Gledajući ljude on je vido odvaljene blokove stijena, a promatrajući krševite gromade surog kamena prepoznavao je u njima čovjeka. Impresija je bila toliko jaka da se nedvosmisleno nametalo i kao likovna tema. U rasponu od nekoliko godina nastaje ciklus od sedamdesetak plastika koji obuhvaća ne samo tipologiju ljudi, nego odražava i puni način njihova života, borbe za egzistenciju, i običaje, dane kroz karakterističan pejzaž u najadekvatnijoj strukturi materijala.

Među prvim skulpturama ovog ciklusa izvedene se dvije figure »Ličana« što visinom dosižu gotovo četiri metra. Ta dva ogromna bloka stoje na početku

Figura

kao simboli neuništivosti, jer na njihovom tijelu ispisane su brazgotine vremena što je ostavljalo svoje nemilosrdne tragove, odnosilo komade tkiva, ali nije uspjelo da uništi jezgru — čvrstu snagu duha. A u tom sklopu, burama i suncem razderanog i paljenog kamena, traje neminovno prisustvo čovjeka. Majstor ga je dočarao konturom plastike i naglasio skicom glave što usadena na vrhu bloka dominira prostorom. Takav je njegov odnos i u drugim likovima ciklusa. Od kamene krševite mase gradi tijela da bi im tek neznatnim obrisima dao obilježja ljudskog. Karakteristična je proporcija trupa i glave koja je više-strukuo umanjena ili se u nekim slučajevima potpuno izgubila, da bi tumačenje antropomorfnih značenja ustupila drugim formama.

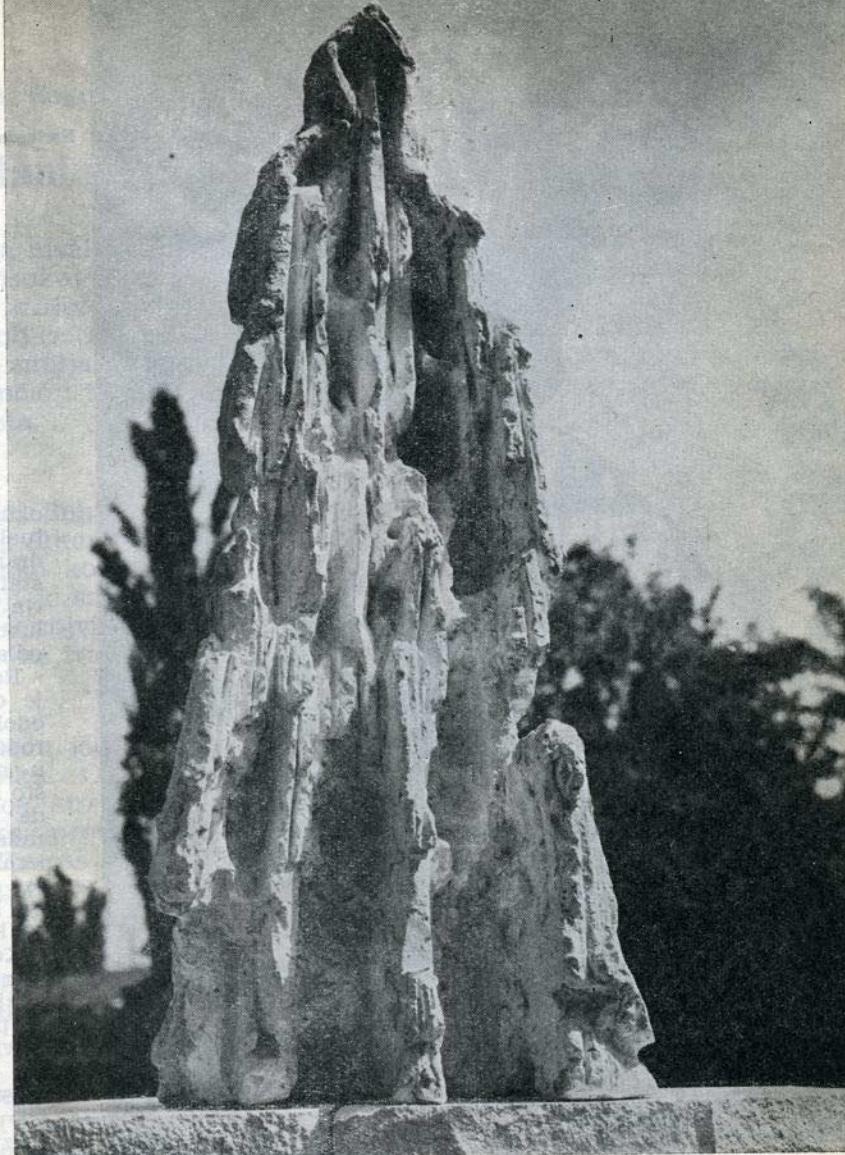
Umrjetnik od krševitog pejzaža stvara epopeju o ljudima što se radaju u njegovu škrtu krilu. »Ljubavnici« i »Trudne žene« začetak su procesa što se od prvih koraka u život sukobljava s oporošću prirode koja postaje i prijatelj i neprijatelj, koja hrani i ubija, koja dariva i zakida. Sve te figure »Djevojaka«,

Radosti u prirodi

Zdravo Centin, u
čem te nasla na
medru, barsunash
na zalednickoj si
srpskog gorsko
zatvoriti modra
bijedo natječe sv

In folklornim rečnicima
zvani su "barsuni", "barsunash", "barsunashki", "barsunashki medru". Uz ovo
često se nazivaju i "barsunashki medru". Način
na koji se naziva "barsunashki medru" je
što se u vremenu kada
je u pitanju, u jednom
mjestu u kojem je
očekivano da će se
osigurati dobar rezultat
izvještaj o tome da
je u nekom mjestu
naloženo u jednom
četvrtom ili petom
mjesecu u godini
u kojem je ujedno
osigurana dobra
čovjekova radost.

Uz ovaj naziv
može se i u
čestim slučaju
koristiti i "barsunashki medru".
Osim toga, u
čestim slučaju
može se i u
čestim slučaju
koristiti i "barsunashki medru".

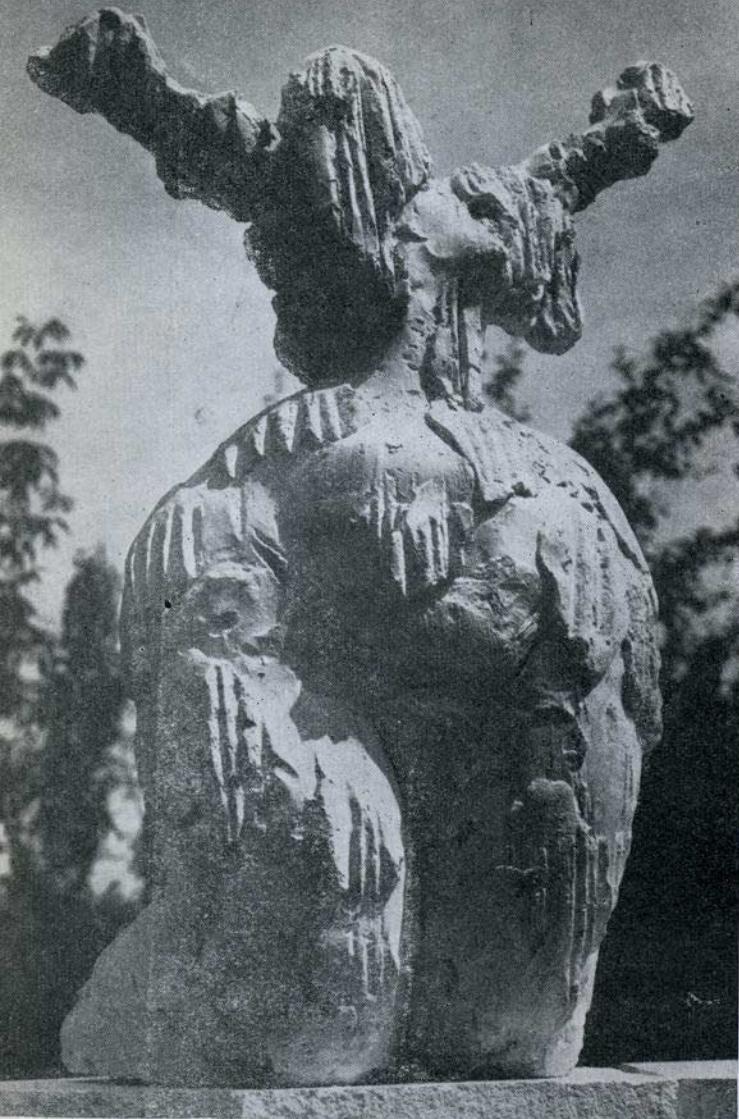

Figura

»Muškaraca«, »Žena« i »Grupe« tumače jedinstveni stav čovjeka što se našao suprotstavljen elementarnoj snazi prirode, i čiji on postaje sastavni dio, da bi potvrdio svoje postojanje i odhrvao se uništenju koje vreba sa svih strana. Radaušev ciklus nije zato samo herojski ep o ljudima naših kraških podneblja i o njihovoј neumoljivoj borbi za svakodnevnu egzistenciju — on je i balada o čvrstini čovjeka kao bića, snazi duha što izrasta iz postojanosti materije.

I kao što u prostorima planina, svjetla i sjene dočaravaju maštovit svijet prikaza i utvara, i kao što u misli naroda nastaju prikaze čudnih likova — tako i ciklusu krsta nalazimo prisutne personifikacije »Usuda« i »Demona« što ih razigranost ljudske fantazije stvara od osebujuh oblika osamljenih litica propetih u plavilo sumraka i utonulih u tišini mjesecine.

Kao što nagovještaj života stoji na početku ove velike epopeje o čovjeku, njezin kraj zatvara obred posvećen smrti. Likovi »Narikača« u dubini svoga bola izražavaju sveopći vapaj i pobunu protiv uništenja. Nad mrtvim tijelom

U našem kiparstvu to je jedinstven i originalan pokus u formiranju čovjekolikih figura. Nastao kao rezultat iskrenog poimanja pejzaža i čovjeka kao jedinstvene cjeline, ovaj ciklus predstavlja ujedno jedan od najviših dometa naših autohtonih kiparskih ostvarenja uopće. Figure »Graditelja«, »Staraca«, »Ženak«, »Muškaraca«, »Djevojaka«, »Mladića« kao i razne »Grupe« — spomenici su isklesani direktno na izvorima života u najneposrednijim kontaktima s elementarnom snagom, ne samo materije već i duha. Svi ti likovi nezamjenjivi su simboli gorštačke energije, čvrstine i postojanosti. Oni su ujedno i najrječitiji svjedok neoskrnutih oblika što ih posjeduju naši slikoviti pejzaži.

»Kras« Vanje Radauša znači jednu od vrhunskih tačaka naše umjetnosti zbog izvanrednog interpretiranja karakterističnog nacionalnog motiva, zbog svojih duboko humanističkih sadržajnih kvaliteta i zbog inovacije u korištenju prirodnih oblika pri modelaciji.

okupili su se sudionici rituala čija je tuga izražena dramatikom pokreta ili statikom kontemplacije. Na rukama žena sjede golubovi, prastari vjesnici odlaska.

Radaušev »Kras« priča je o veličini čovjeka koji odolijeva u sukobu s prirodom i vremenom, i traje u neprekidnim ciklusima što život smjenjuju smrću, da bi ga obnovili novim rađanjem. Ta postojanost izražena je i materijalom, jer svi ti ljudi sazidani su od kamena — onog istog na kojem žive.

Koristeći prirodni oblik i originalnu strukturu materije, majstor je pokazao da priroda ostaje nezamjenjivim vrelom nadahnuća ne samo kada pristupa opisno njezinim pojavama, već i onda kada se od njezinih elemenata stvara kompleksniji umjetnički organizam.

Radosti u planinama

Zdravo Gentiana nivalis! Dugo te nisam vidjela, od onog ljeta kad sam te našla na visokoj glavici između Romanije i Ravne planine: modru, baršunastu zvijezdu, koja je s više sestrice - zvjezdica rasla na zajedničkoj stabljici. Bila si u društvu ružičaste kitice i bijelog, srebrenog gorskog smilja. Znam, da ćeš i ovdje pod Vršičem rano zatvoriti modri vjenčić i tko ne pozna tvoju modrinu, vidjet će samo blijedo naličje cvijeta.

* * *

Logarska dolina. Suha vododerina. U njoj kamenje okruglo, od većeg do najmanjeg šljunka. Kakva je to nezgodna šetnja — tuži se moja drugarica. Kako kome! Meni nije. Ovu je vododerinu izdubao snijeg i potočić, koji je snijeg u proljeće stvorio. Taj je potočić nosio sa sobom koješta, a najviše sitnog sjemenja gorskog bilja. Odakle bi inače došle one visoke ivančice, onaj žuti planinski mak?

* * *

Staza vodi između jela i omorika. Kraj staze je humčić. Sjedila sam nasuprot humku. Odjednom iz rupice humka proviri glavica, malena glavica lasice. Što je to? Kan' da se na humku otvorilo mnogo prozoričića! Iz svakog proviri glava lasice. Vlada potpuna tišina, dakle potpuna sloboda. Za čas sve one lasice istrče iz svoje tvrdave i započne luda igra i trka. Ja sjedim i ne smijem da se maknem.

* * *

Ima jedna strma kosina brijega iznad ceste. Tu стоји kandelabar do kandelabra — divizma do divizme.

* * *

Na obronku Zelenice se čuje kotrljanje kamenja. Na siparu se pomoliše divokoze. Tu je branjevina i tu je njihovo carstvo. U nedalekom selu pokazuju maleno bijelo jare, potomka pitome koze i divojarca.

Dolina sv. Ane. S glavne ceste vodi put u šumu. Tu je krasna zemlja crnica. Neki čovjek ovdje čeprka po zemlji. Pitam ga, što traži. Pokaže mi bocu. Do pola je napunjena živom. Počnem i ja čeprkati. Kotrljaju se u crnici srebrene kuglice žive.

* * *

Tko da ne upamti uspon na Kamniško sedlo? Ne uspon sportaša, koji u rekordno vrijeme hoće da stigne na vrh, nego uspon obična čovjeka, koji voli prirodu. Uspon počinje iza kuće u Kamniškoj Bistrici. Tu je hrpa tucanika u kojoj uvijek nešto šuška i tu sam već nekoliko puta vidjela riđovku baš pokraj krasnih zvijezda *Dryas octopetalis*.

Uska se staza penje kroz šumu. Jele i omorike, a gdje one prestaju počinje ariš. Kad prestane arišovo carstvo, počinju grmovi mirisave klekovine. Svaki je grm kao golem buket oivičen rascvalim rododendrom. Prestat će skoro i ti gajići i staza će se penjati između planinske trave. Kako su ovdje tratinčice drukčije, a potočnice modrije! Ljubičaste glavice globularija čine mekane jastučiće. Gdje ima više vlage nađe se srebrena glava astrancije, a na većim visinama miriše crno-crvena »murka« ili kako je mi zovemo »crnov« (*Nigritella*).

Kad već vidiš kuću na sedlu, eno livadice, žute, zlatne. Arnika? Da, arnika. »Ne rastem samo na Begunjščici, gdje si me srela, i tu me ima«. Iznad staze su kamene police. Opskrbnica, koja nas prati, priča: »Tu sam nekidan vidjela medvjeda!« Mi volimo prirodu, ali nikako ne želimo vidjeti medvjeda. On sigurno pozna opskrbnicu, ali nas ne. Tko da mu vjeruje?

Skoro ćemo biti na vrhu. Na vlažnim se mjestima rascvala tamnomodra *Gentiana acaulis*. Tu ima i povećih kamenova. Ogrnuti su plasti rascvalog *Petrocalis*, čiji cvijet sjeća na klinčić. Stigli smo na vrh. Trava je ugažena od mlade stoke koja tu planduje. Vidi se mnogo sitnog ugaženog runolista. Onaj lijepi veliki raste nesmetano u škriповимa Planjave i Brane.

* * *

Ne znam da li danas ide žičara na Kamniško sedlo, ali sam sigurna da onamo ne može motor. I to je dobro i u redu je. Jer kako bi se u tom slučaju doživjele ljepote toga hodočašća? Dobre su žičare i automobili, naročito onamo dokle sežu ljudska naselja. Dobre su žičare i automobili za nas, koji smo zakoračili u drugu polovicu svog stoljeća. Ali, vi mladi, koji imate lagane noge, bistre oči, izvrstan sluh, uživajte svaki cvijetak uz stazu, svaki ptičji cvrkut, svako štukovo zrikanje. Uživajte mjesto mirisa benzina, miris cvijeća i zraka, miris zemlje i kamena, koji nose tolike ljepote.

Planine oko Grbaje u Prokletijama

(Nastavak)

KRATKI PUTOVOĐ ZA PLANINARE

I planinarska i alpinistička delatnost započinjala je iz Grbaje ili tačnije, sa logorišta na Škali iznad karaule. Osećajući nedostatak jedne solidne baze, PD »Radnički« iz Beograda, čiji su se članovi osobito trudili oko obrade masiva, preduzeo je gradnju jedne manje kuće, i ta je upravo završena. Nalazi se kod karaule na Škali u Grbaji. Možda bi u budućnosti trebalo razmisliti i o nekoliko bivaka. Dotle se mogu koristiti pećine i prirodna skloništa.

Iz planinarske kuće na Škali mogu se poduzeti brojni izleti na vrhove oko Grbaje. Eto najvažnijih među njima (vidi geografsku kartu u prošlome broju!)

V e z i r o v a B r a d a (Rokopeč, Brada, Vezirit). Završni vrh dugoga vencu koji dominira nad Gusinjem. Visok je 1870 m. Sve strane su mu pošumljene do pod vrh. Sa vrha izvanredan pogled na Gusinje i kotlinu ka Plavu i jezeru, Ropojanu sa sutjeskom Grlje i Vusanjem, Bjelič i Grbaju, sa karakteristične tri livade. Od doma treba poći putem ka Dolji. Skrenuti preko potoka Dolje kod stana Omeragića, pored izvora šumskom stazom proći pored njive ovsa, lagano se koso penjati kroz šumu i lazove, na kojima su još vidljivi tragovi požara, i izaći pod vrh. Na isto mesto može se i tako, da se produži na put ka Dolji do prve kuće pored puta (Paljok) i preko mosta naviše koso do Paljokovih katuna, dok se ne izade pod vrh. Kako ima više staza, može se izaći ili pred kratak i prohodan kos prag, vidljiv od planinarske kuće, preko njega u šumu i njom lagano na vrh. Isto tako može se izaći i na najnižu tačku u grebenu V. Brada-Podgoje i grebenom dalje (slaba staza) na vrh. Ceo put od kuće do vrha traje 2–2³⁰ časova. Vanredno je prijatan i lak. Visinska razlika oko 700 m. Vodu poneti od kuće.

P o d g o j e (Maja Podgojs, Maja Potkajs, Maja Potkojs), 2119 m. Ovaj vrh je vezan za Vezirovu Bradu lako prohodnim vencem, te se preporučuje da se za jednodnevnu turu povežu obabde tačke. Od ovoga vrha venac je ka Karanfilu iskidan, i za dalju grebensku turu potrebna je izvezbanost i osnovno znanje iz tehničke penjanja. Visina vrha je 2119 m. Sa vrha se otvara širok pogled na ostale vrhove Prokletija. Impresivan utisak ostavlja Plavsko jezero i Plavsko-Gusinska dolina, kao i pogled u Ropojanu, koja se prostire 1000 m ispod vrha. Ako se pristup Podgoju veže sa Bradom, onda treba po već opisanom putu doći do Brade, sa nje po slaboj stazi sići na najnižu tačku ovog vence i onda u početku stazom a zatim preko travnatog i kamenitog terena doći do dva-tri manja kamena uzvišenja i obići ih sa zapadne (desne) strane, ili ići preko njih i neosetno izaći na sam vrh. Izravno na Podgojs moguća su od doma dva puta. Prvi, bolji, vodi ka Dolji do prve kuće (Paljok). Oko 100 metara pre nje treba skrenuti desno konjskim putem i ići preko Crne Dolje lagano užbrdo. Put vodi vanredno interesantnim putem uz Mečin do. Prošavši zadružne stanove izlazi se na razbijen teren, gde se i staza skoro gubi. Preko razbijenog ali prohodnog terena lagano na sam vrh. Drugi put vodi uz dolinu Ljubokuče stazom, koja je u gornjem delu šume toliko slaba, da se na kraju izgubi. Kako je teren prohodan, to je na sam vrh lako izaći birajući najlakši teren. Tura preko Brade na Podgoje sa povratkom kroz Mečin dô traje oko 7 časova. Izlazak samo na Podgoje kroz Mečin dô traje oko 5 časova, a kroz Ljubokuče 5,30 časova.

C o v j e k (Ček, Maja Prevrt) je svršetak sporednog rebra, koje izlazi iz glavnog vence. Veoma markantno izgleda sa puta od sela Dolje ka Grbaji. Međutim, odozgo sa grebena Podgoje-Breg on se skoro ne može da prepozna, jer predstavlja niži lokalni greben. Covjek se okomito ruši na obe svoje strane, da se na kraju okomito završi i prema dolini. Mada mu je moguć jedino pristup sa jugoistoka od glavnog vence, on nije alpinistički interesantan, jer mu čitava okomitost na najdužim mestima ne prelazi 80 metara. Čak ni planinari koji su

prolazili grebenom od Podgoja ka Bregu nisu ga zapažali, jer je, kao što je rečeno, lokalni greben sa Čovjekom, niži od glavnog i izgubljen u uzburkanoj krečnjačkoj konfiguraciji.

B r e g (Ljuljaševića planina, Ljuljaševića Breg, Karanfil Ljuljaševića) visok je oko 2280 m i predstavlja istaknutu tačku u vencu. Zahvalan za planinarske ture, jer je veoma prohodan. Vidik sa njega je izvanredan. Dolina Ropojana, Bjelić i albanski deo Prokletija, daleki deo srpskih Prokletija i Trojan sa Popadijom — je vidik, koji bi zaželeti mnogi vrhovi. Uspon se može izvesti kroz Mečin do ili uvalu Ljubokuće. Put uz Mečin do je već opisan. On se odvaja od zadnje kuće (Paljok) i uz priličnu strminu i dosta ključeva izvodi do zadružnih katuna u vrhu Mečin dola. Dalje, ovčijom stazom preko kamena i trave u severno podnožje vrha Brega i lako uočljivim travnim partijama na sam vrh. Put iz Ljubokuće polazi od Graničarske livade ka usamljenom kamenom bloku. Tu u obrazloj šikari treba naći početak staze i njom kroz šumu izaći na teren iznad šumske granice. Stazom, koja se povremeno gubi, proći pored ostataka stanova koji ostaju sa leve strane. Uskoro okrenuti uz brdo ka severu, i pošto se izade na površ kamena i trave, lako uočljivim travnim partijama na sam vrh. Put i jednom i drugom uvalom traje oko 5 časova. Visinska razlika je oko 1200 metara.

Očnjak (Maja Njerikrit, Maja Njer é Krit, Maja Ljubokućit, Zvono) 2180 m, je izvučen iz glavnog grebena posebnim rebrom ka Grbaji. Taj njegov položaj, kao i oštar oblik, daju mu impresivan i dominantan položaj, mada je od najviših vrhova znatno niži. Rebro koje vezuje Očnjak sa glavnim grebenom ima jedno prirodno okno većih dimenzija. Zove se Šuplja vrata. Kroz njih čobani vode ovce iz Ljubokuće u Krošnju i obratno. Pristup na Očnjak je bio isključivo alpinistički sve do leta 1962. godine, kada je pronađen planinarski put. Ipak i pored toga, put je preporučljiv samo za planinare izvežbane u alpskom krečnjaku, jer je završni deo težak za orijentaciju. Pristup je isti kao i za Breg, kroz Ljubokuću. Kada se stigne do pod stanove, treba se odvojiti ka samim padinama Očnjaka, i kada se dode pod gredinu uočljivu još iz doline, poći njom do njenog isteka. Pošto se gredinom izade na greben, što sa sjeverozapada od vrha Očnjaka razdvaja Ljubokuću i Krošnju, poći naviše uporedo sa nagibom grebena. Po razvijenom strmom terenu, po kamenu i travi, doći do maloga žleba i njime pravo na greben pred sam vrh i dalje na najvišu tačku. Put traje oko 4,30 časova, uz napomenu, da je samo za uvežbane i iskusne planinare.

K a r a n f i l . Ovo je ogroman i impozantan kameni masiv sa jedinstvenim imenom Karanfil. Masiv Karanfila ima visinu od blizu 2500 metara i ogromne vertikalne zidove, koji ga okružuju sa svih strana, tako da je za sada poznat samo jedan planinarski pristup na njega. Masiv je veoma razuden i ima, grubo rečeno, oblik slova E, s tim da je vertikalna linija ovoga slova osnovni greben jugozapad-severoistok, a horizontalne linije su rebra izvučena ka Grbaji. Gornju vodoravnu liniju čini Južni vrh sa svojim grebenom, koji se završava Prestolom. Srednja linija je Veliki vrh sa razvučenom i razbijenom krečnjačkom padinom, koja se zadržava oštrim i šiljatim vrhom Koplje. Ovaj vrh, ili bolje rečeno odsek, ima izvanredan izgled iz Kotlova, jer se uzdiže potpuno okomito, pa čak i previšno, 300 metara, kao koplje. Donja linija slova E je Severni vrh sa dugim grebenom, koji je nazubljen i ima priličan pad, ali se završava jednim tornjem visokim oko 100 metara.

U reljefu Karanfila, sem vrhova i vertikala, najviše pažnje privlače dva potpuno zasnežena cırka. Oni su raspoređeni jedan iznad другог. To su Gornji i Veliki Kotao. Gornji Kotao počinje sa svojim snežnikom skoro od samog Južnog vrha. Njegov pad je u pravcu severoistoka, zatim postepeno zavija ka severu i završava se strmim odsekom Prag, visokim oko 150 metara. Od Praga počinje Veliki Kotao. Ovo je veličanstvena krečnjačka tvorevina. Dno ovoga cırka je pokriveno većitim snegom. Ogromne zastrašujuće vertikale okružuju ga sa svih strana te zaista daju utisak ogromnog kotla. Skoro je neshvatljivo kako se preko cele godine održe ovako velike snežne površine, debele više metara i to na nadmorskoj visini od svega oko 1500 metara.

S e v e r n i v r h (Maja Bali, Maja Bals, Vrh Krošnje, Bereš Dolj, Jagnjilo, oko 2460 m). Pristup je sa Prve livade malom, skoro isčezlom stazom preko delimično zaraslog sipara u ključevima naviše uz uvalu Krošnja do završnog dela, koji je potpuno zasnežen. Preko snega valja ići na njegov najviši deo, koji izlazi na najnižu tačku u grebenu Obla Glava — Severni vrh. Ova tačka je prirodan prolaz

za Jagnjilo — uvalu ka Ropojani. Strmim stranama Jagnjila direktno na vrh. U početku valja ići što više uz greben. Put od planinarske kuće do Severnog vrha traje 6 časova. Tura je naporna zbog prilične visinske razlike (oko 1300 m), kao i teško prohodnog terena kroz kamenje i snežnike. Tura nije preporučljiva za neiskusne planinare.

Veliki vrh (Maja Bols, Gurt ē Zjarmit, 2480 m). Sa Severnog vrha do Velikog vrha ima oko 20 minuta grebenskog puta bez tehničkih teškoća. Taj put je i jedini planinarski pristup na najviši vrh čitave skupine.

Južni vrh (Maja Keć, Oštrik, Maja ē Keče, 2440 m) za sada je planinarski potpuno nepristupačan. Na njegovu najvišu tačku može se izaći jedino alpinističkom tehnikom (postoje četiri prvenstvena smera, od kojih je najlakši ocenjen sa IV stupnjem težine).

Sva tri vrha Karanfila predstavljaju redak doživljaj. Okomitost puta, prelazak preko ogromnih snežnika čak i u poznim letnim danima i izlazak na vrhove pod kojima su na obe strane doline duboke oko 1300 metara, a preko njih pogled na albanski deo Prokletija, na Plavsko — gusinjsku dolinu sa Plavskim jezerom, ravan pogled na albanski deo Prokletija sa Krasničkim planinama, grupom Radohines i Jezercem, čija piramida suvereno vlada nad celim ovim prostranstvom.

Maja Vojušit (2210). Kao što je napred rečeno, ovaj vrh je granična tačka i najverovatnije je da planinari na ovaj vrh nisu izlazili. Vrh je, međutim, prohodan od Vojuše samom graničnom linijom. Na Vojušu se izlazili sa Druge livade, nekada jakom konjskom stazom. Put bi otplike od kuće do vrha trajao 3,5—4 časa. Sigurno je da je pogled na Grbaju i Dolju, kao i na Karanfil i vrhove u Albaniju, izvanredan.

Volušnica (1870 m). Mada se vrlo okomito ruši u Grbaju i mada njene stene, istina zatravljene, imaju 400 metara visine, pristup na Volušnicu je s druge strane jednostavan, pa se čak može nazvati šetnjom. Od kuće do volušničkih katuna put je šumovit. Staza je odlično izvedena, i posle nepun sat izlazi iznad šumske granice na katune i bujne volušničke pašnjake. Dalje treba kroz travu i padinu obraslu borovnicama, izaći na slabu izraženo sedlo između dve najviše glavice istočno od katuna. Od sedla levo je viši vrh, a desno nešto niži, ali zato sa odličnim pogledom na masiv Karanfila, Zastan i albanske vrhove. Ovaj pogled je svakako nešto što se retko doživljava i u Alpama. Vode ima kod Katuna. Put do vrha traje oko 1,30 časova.

Maja Popadija (2056 m). Ovaj vrh je izrazita travna kupa. Uspon je zgodno povezati sa pohodom Volušnice. Od vrha Volušnice treba ka Popadiji gremenom. Ovaj put je mnogo prirodniji i lakši od samog direktnog uspona od stanova uz volušnički potok. Istina, direktan uspon traje oko dva časa, dok uspon preko Volušnice oko 2,30 časa, ali zato poslednji ima ogromnu prednost u vidiku na vrhove, Grbaju, a naročito na Treću livadu. Vode ne treba poneti, jer izvora ima do pod sam vrh.

Karaula (1915 m). Iz osnovnog grebena Maja Popadija — Trojan, kod prevoja gde je nekad iz Volušnice staza išla u Dobuk, odvaja se venac Karaula — Ravni Ključ. Ovaj venac sa osnovnim (Popadija — Trojan) okružuje izvorište i sliv Bistričice. Najviša tačka u ovom vencu je Karaula. Pristup na nju je zgodan sa puta za Popadiju. Stazom za Volušnicu dve trećine puta kroz šumu do raskrsnice. Desnim slabijim putem uz dosta ključeva na venac. Staza dalje silazi na Popadiju. Vencem do podnožja glavice Karaule. Ostenje obići sa leve strane ili kroz kratak žleb i razbijeno kamenje na sam vrh. Put traje oko 2 časa i veoma je zahvalan zbog pogleda na ceo greben Vezirova Brada — Karanfil — Maja Šnikut.

Trojan (2182 m). Geološki sigurno najmanje poznat, jer je najviši deo sačinjen od veoma čudnog, verovatno prekrystalisanog krečnjaka, dok su niži delovi škriljci. Uspon na Trojan je jedna od najzahvalnijih tura, zbog vrlo interesantnog puta i izvanrednog vidika. Put je identičan sa onim za Karaulu do dolaska na sam venac. Dalje valja sići na letnju karaulu i dobro očuvanim putem kroz livade i listopadnu šumu dohvatiti se kamenja i četinara. Na putu treba proći kroz prirodno okno kao i kod Očnjaka. Okno pod Trojanom je veće i lepše, a nosi isti naziv kao i njegov sused sa one strane doline — Šuplja vrata. Po prolasku kroz okno, izići na greben, na kome ima borova, i grebenom na najvišu tačku Trojana, koja se zove Veliki vrh. Pogled odavde je neopisiv: Skadarsko jezero, Ko-

movi, Durmitor, Bioč, Maglić, Kopaonik, celokupne Prokletije. Gusinje se vidi u ptičjoj perspektivi i zajedno sa Plavom i jezerom ostavlja snažan utisak. Za put do Trojana treba oko 7 časova. Vode treba poneti iza karaule na Popadići.

Grlja je tesnac i vodopad, o kome je bilo već ranije reči (ne odnosi se na veličanstvenu Grljju u Ropojanji). Grlja u Grbaji znatno zaostaje za Ropojskom ali je valja ipak obići. Od kuće sići pored karaule prvo na potok Ljukovaču, potokom lagano niz vodu do ulaza u tesnac dok se ne začuju bukovi i vodopadi. Krajam leta ili jeseni kada voda presuši, vredi obići i suvo korito, jer je rad vode izdubio džinovske lonce i napravio glatke ivice. Cela dužina korita kroz tesnac ne može da se prođe bez užeta, jer su skokovi dugi i radom vode uglačani.

Livade i jezera. Ovo je laka šetnja dnom doline kroz divne cvetne livade koje su kao prstenovima oivičene šumom. Celu dolinu tesno nadvisuju svetlosivi krečnjački vrhovi i barijere i daju snažan utisak usamljenosti i zabačenosti.

Od kuće treba sići na put za livade. Posle Škale, prvo se nailazi na Graničarsku livadu, koja je dobila ime radi nekadašnje lokacije granične karaule. Put zatim vodi u šumu i pored zapenušane Ljukovače lagano izlazi na Prvu livadu. Tu se nailazi na prvo iznenadenje: mirno i bistro planinsko jezero, smešteno u samom uglu livade, sa tri strane uokvireno šumom. Kratak prolazak kroz šumu i evo Druge livade. Ona oduševljava svojom idealnom ravnicom, koja posle zatalasane Grbaje deluje umirujuće. Opet uzan pojas šume deli Treću livadu od Druge. Treća livada je pod samim Zastanom i oštri nagibi okolnih vrhova i strana direktno dolaze do livade. Radi ovoga livada ima oblik velikog amfiteatra. Mada livada sve više urasta u avtovac (burijan), ona još uvek ima prostora za ispašu i šteta je što je bezvodna. U krajevima gde se livada sastavlja sa šumom, kao i u samom avtovcu, ima dosta jagoda. Ceo ovaj put se prelazi za jedan čas. Kako je visinska razlika neznatna (oko 100 m), to se ova tura, kao i ona u tesnac Grlje, može ubrojiti u lake šetnje i odmor između dva uspona.

Veliki kotao (Diljin katun, Četkoje). Opis Velikog Kotla dat je ranije, te sada samo par reči o pristupu. Od Druge livade, upravo od njene sredine, i gledajući Žlijeb, preći pod levu stranu ogromnog lepezagost nanosa pokrivenog šumom. Ukoliko se ne nađe slaba staza, ići slobodno birajući put u pravcu vrha lepeze odnosno ulaza u Žlijeb. Žlijebom navije do velikog kamenog bloka koji je zaglavljen, tako da potpuno zatvara dalji prolaz. Uz levu stranu valja prepenjati oko tri i po metra visine i dalje je put do Kotlova slobodan. Pred same izvore mora se penjati na jednu od strana Žlijeba, jer je voda svojom snagom potpuno zatvorila prolaz kroz sam Žlijeb. Prelaz preko kamenog bloka može se olakšati užetom ili odsecanjem jednog stabla, čije grane treba ostaviti radi lakšeg penjanja. Ulazak u Kotao predstavlja poseban doživljaj. Tura traje oko 1,30 časova i odlična je za uhodavanje i upoznavanje Karanfila. Uspon iz Velikog kotla u Gornji kotao ubraja se među alpinističke uspone.

Zastan. Od okomitih vrhova u Albaniji spušta se prema Grbaji teren koji je jedno vreme blago nagnut. Krečnjačkog je sastava i sav pokriven bregovima, vrtačama, snežnicima i siparima. Nad Trećom livadom, a između Karanfilovog Južnog vrha i Maje Vojušit, teren menja karakter i mnogo strmije silazi u dolinu. Gornji deo terena sa blažim nagibom naziva se Zastan. Izlazak na nj je svakako zahvalan, jer omogućava nove vidike. Interesantan je pogled na Ropojanu sa Ropojskih Vrata, pogled na Grbaju i Dolju i još dalje na Greben i Lipovicu, na stene Južnog vrha kao i na sav krečnjački teren po kome se prolazi. Dva mala izvora usput iznenaduju putnika i osvežavaju ovaj prijatan izlet. Od Treće livade krenuti stazom što ide iz same padine Južnog vrha. Stazom kroz šumu sve dok se ne izgubi, a zatim birati put. Iznad šume se može izaći za 1,30 časova.

Ovim prikazom kraćih izleta, kao i pristupa na vrhove, ne iscrpljuje se mogućnost planinarske delatnosti. Lako je moguće povezivanje pojedinih vrhova u jednu turu, i time postići veću interesantnost i kvalitet.

Evo, nekoliko takvih mogućnosti: 1. Vezirova Brada — Podgoje — Breg; 2. Volušnica — Popadija — Karaula; 3. Karaula — Trojan; 4. Prelaz preko Krošnjog prolaza u Ropojanu i 5. Očnjak — Breg.

TEHNIČKI OPIS PRVENSTVENIH USPONA

SMJER PO KOTLOVIMA

Prilazi: Sa Druge Livade kroz gustu šumu na sipar, i po strmom i uskom žlijebu u cirk Veliki Kotao. (U gornjem dijelu žlijeba voda). U cirku po snegu ili razudjenom stenju sa desne strane prema strmom skoku.

Smer penjanja označavaju dobro vidljivi kamini, koji padaju sa vrha skoka lagano udesno. Ulas sa snežišta u stenu je tačno u produžetku pomenutih kamina. Posle dve dužine užeta, na široku nagnutu policu. Sa nje po uzanom kaminu do osiguravača (oblji kamen). Posle nekoliko metara ulazi se na više nagnutu policu. Par koraka udesno i preko vertikalne pukotine (zajede), koja izbacuje napolje (retki oprimci 5—), na sledeću policu. Odatle po kaminima i žlijebovima do izlaznog kamina. Preko njega (vrlo teško, 4) na vrh skoka i na lakši teren. Po plosnatom žlijebu do cırka, koji zatvaraju Srednji vrh, greben i Južni vrh. Tu cirk naglo zaokreće na desno (prema jugu). Po njemu strmim snežnikom prema grebenu. Visok snežni odlom zaobići sa leve strane. Kratkim grebenom lako na Južni vrh.

Ocena težine: vrlo teško (4), mestimično izvanredno teško (5). Visina stene 200 m. Sa snežištem u Gornjem Kotlu do Južnog vrha 750 m.

Penjali ing. Živojin Gradišar, Branko Mitrašinović i Branko Kotlajić 4. jula 1957. godine.

I Severni greben Severnog vrha

II Grapa Koplja

III Smer po Kotlovima

IV Smer preko Prestola (opis u sledećem broju)

V Greben između Južnog i Velikog vrha

Foto: B. Kotlajić

GREBEN IZMEĐU JUŽNOG I VELIKOG VRHA

Južni i Veliki vrh vezuje razuđen greben, koji opisuje blagi luk iznad Gornjeg Kotla. Sa njega se pružaju vanredno lepi vidici u doline Ropojanu i Grbađu, kao i na albanski deo Prokletija.

Sa Južnog vrha lako po grebenu prema Velikom vrhu do poslednje škrbine. Tu se greben diže u strmim skokovima do samog vrha. Po jugozapadnoj strani za dužinu užeta do travnate police, po njoj oko grebenskog raza na severoistočnu stranu i gore do okna. Odatle još nekoliko metara naviše, zatim prečka desno dove u kaminasti žlijeb. Po njemu dalje, a kad postane težak, oko ruba u desno. Preko police i ploča na greben. Po grebenu lako na Veliki vrh.

Ocena težine: lako (1), mestimično srednje teško (2). Vreme penjanja dva časa.

Penjali Branko Mitašinović, ing. Živojin Gradišar i Branko Kotlajić 5. jula 1957. godine.

SEVERNI GREBEN BEREŠ DOLJA (SEVERNOG VRHA)

Prilaz uobičajenim putem do u Krošnju, 3 časa.

Ulez u smer iz škrbine između Maja Hekurita (Gvozdenog vrha) i početnog skoka najnižeg dela Severnog grebena. Dovde srednje teško jedan poteg kroz kaminasti žlijeb sa trbušastim previsom u sredini, koji se obide uлево.

Sa sedla, uz pomoć žive leštve i visokog klina, ispostavljena vrlo teška kratka glatka traverza u stenu nad kotлом između Kopljia i Severnog grebena. Uz kompaktnu strmu stenu oskudnih oprimaka blago udesno nagore preko jedva naglašenih minijaturnih polica, koje su često pristupačne tek kada se očiste od travnatog busenja. Po trećem potegu preko vrlo teškog kratkog vertikalnog otseka u otvorenom dijedru, uz pomoć klina i zamke udesno, pa dalje nagore, sada uлево ka bridu grebena. Odavde prirodnim prelazima i dalje desnom stranom grebena nagore u lakši, položeniji teren. Zatim, po sedmom potegu, nadalje manje-više preko razvedenog grebena za daljih 3 potega. Odavde moguće dve varijante:

I. (Izvedena na prvenstvenom usponu). Levom padinom preko zasutih visećih polica i Medumurskog smera, lako do Smera meštana, pa niz njega u Krošnju.

II. Razvedenim grebenom (lakše, ali duže i orientaciono teže) do Vrha Bereš Dolj (Severni vrh).

Povratak sa vrha uobičajenim silazom. Relativna visina do vrha oko 600 m. Vreme penjanja prvenstvenog uspona 8,5 časova. Težina smera III. Mestimice IV—V. Orientaciono jednostavna.

Uspon izveli jula 1962. godine član AO Beograda Miša Kuljaj i član PD »Radnički« — Beograd Zvone Blažina.

GRAPA KOPLJA U ZAPADNOJ STENI KARANFILA

Pristup: Od Kuće u Grbaji po normalnom prilazu u Donji Kotao (kao za smer po Kotlovima), 1 čas. Iz dna kotla levo po strmom snežištu do podnožja karakteristične grape levo od Kopljia. Kasno leti velika rubna pukotina.

Iz rubne pukotine po strmoj, kršljivoj steni teško u podnožje grape. Posle dva lakša rastezaja, prelaz iz grape levo u stenu do male rupe (kk, možic, osiguravalište). Iz rupe delikatna traverza u desno (k) u grapi, pa preko strmog detalja (kk) do osiguravališta. Dalje po grapi do velikog, značajnog previsnog kamina. Preko levog rebra kamina (previs, VI, 8 kk) do slabog, visećeg osiguravališta na ploči. Rastezaj vodoravno na levo ispod velikog amfiteatralnog previsa, pa zatim koso nagore do lakšeg terena. Pravo nagore 2 rastezaja, a zatim udesno prema glavnoj grapi. Silazak »abzajlom« u grapi, a zatim naizmenično preko velikih snežišta i teških pragova u grapi, držeći se uvek desno. Pred završetkom grape desno na razbijen teren i po njemu na ivicu stene. Po grebenu na plato i po njemu na Severni vrh Karanfila.

Ocena: IV+ sa više mesta V+ i jednim mestom VI. Visina stene oko 700 m. Vreme penjanja prvih penjača 14 časova.

Penjali: Milan Matić i Srboljub Petrović 12. VII 1965.

sljedeće određene stope na koju se planinari mogu ukloniti slobodno
čak i bez opasnosti. Uz to, u svim delovima gora, ukloniti se može
bez opasnosti, ali u nekim delovima je potrebno da se učine
neke prepreke.

Uz to, u nekim delovima gora, ukloniti se može bez opasnosti, ali u nekim delovima je potrebno da se učine neke prepreke.

Uz to, u nekim delovima gora, ukloniti se može bez opasnosti, ali u nekim delovima je potrebno da se učine neke prepreke.

Očnjak

Uz to, u nekim delovima gora, ukloniti se može bez opasnosti, ali u nekim delovima je potrebno da se učine neke prepreke.

Uz to, u nekim delovima gora, ukloniti se može bez opasnosti, ali u nekim delovima je potrebno da se učine neke prepreke.

»Očnjak«

MAJA NJERIKRIT (OČNJAK) — ZIMSKI USPON

Pristup: planinarskim putem za Očnjak.

Uspon: Od najniže tačke Istočnog grebena s leva u desno strmo nagore, zasneženom, jako visećom policom do njenog kraja. Sve vreme manje-više moguće uz donji Zub u glavnom previsne stene nad ispostavljenom zasneženom policom. Na kraju police Zub u veličini čovjeka, odakle je sa Severnog grebena opet moguć pogled u Krošnju nad Grbajom. Od nastupa na polici dovode, po lošem snegu, oko 2 sata.

Od Zuba razvedenom i zatravljenom strmom Zapadnom stenom preko kršljivih zasneženih prelaza oko 20 m blago s leva udesno nagore u pravcu juga ka Krošnjinim vratima. Prvim mogućim zasneženim uskim žlijebom u raškoraku nagore oko 40 m do na strehu uvrh Severnog grebena.

Dobro osiguravalište za 6 m visoki otvoreni kamin, koji odavde izvodi na završnu grbinu grebena.

Odavde kaminom, levom stranom isturene, oko 1 m visoke ljske, zagravljenе usred kamina, u širokom raskoraku do na zasneženo blago povijeno pleće vršnog grebena sa strehama. Preko streha do vrha Očnjaka cca 80 m dužinskih, sigurnijom stranom iznad Krošnje. Od zuba uvrh police na Severnom grebenu do Očnjaka još oko 2 sata.

UKupno vreme penjanja tokom prvenstvenog uspona, od ulaza u naznačenu policu do vrha Očnjaka, po lepotu vremenu i lošem snegu, sa rančevima teškim oko 20 kg i navezivanjem pod kaminom, 4 sata.

Orijentacija nije problematična. Opasan viseći sneg na ispostavljenoj zatravljenoj polici i ledom skoren sneg na zatravljenoj strmoj kršljivoj zapadnoj steni, kao i padajuće ledene sveće i odronjeno kamenje sa suncem obasjanog ruba stene, kao i mogućnost odlamanja streha sa vršnog grebena, moguće izbeći izvođenjem uspona u rane jutarnje sate.

Penjali 12. IV 1964. Branko Protić i Zvonimir Blažina.

SMER »RADNIČKOG« U JUŽNOM GREBENU MAJA NJERIKRIT (OČNJAK)

Pristup: Iz Grbaje uobičajenim putem do u Krošnju. Odavde pored »Pečurke« i ustalasanog razuđenog terena do pod najnižu tačku grebena između »Šupljih vrata« i »Maja Njerikrita« (Očnjak). Dovde 3,5 sata.

Razvedenom strmom stenom lako 20 m s desna ulevo nagore na sedlo u grebenu. Odavde oštrim grebenom u pravcu sever-severoistok, prirodnim prelazima oko nestabilnih zubaca i kršljivih tornjeva, oko 10 dužina užeta lako strmo nagore do 12 m visokog okomitog oblog skoka u grebenu. Preko ovog, teško, sa desne njegove strane uz pomoć klina, pa s desna puzeći nadole preko 3 m duge nadsvodene viseće police u lakši svet. Razbitim, ovde već širim grebenom, oko 5 potega do vrha, u prolazu kraj još iz doline vidnog markantnog preko 2 m visokog kamenog obeliska na samom grebenu.

Povratak: smerom Branka-Bate Mitrašinovića niz istočnu stenu oko 150 m (po ranije objavljenom opisu) u cirk Ljubokuć, pa njime preko snežišta i čobanskim stazama u Grbaju. Od vrha do Grbaje 3-4 sata.

Relativna visina smera oko 180 m. Vreme trajanja prvog uspona 5 sati. Težina smera I-II, u detalju III. Orientaciono nije problematična.

Uspon izveli članovi PD »Radnički« — Beograd Radmila-Beba Penić, Živojin Gradišar i Zvone Blažina, jula 1961. godine.

Napomena. Povratak sada moguć i novoiznadenim visokogorskim putem u produžetku silaznog severnog grebena, u početku prema Grbaji, stranom iznad Krošnje do prelaza na gredinu nad Ljubokućom, pa njome do osulina i napred navedenog puta u silazu.

OČNJAK (OKO 2220 M) — SMER PO SZ I JZ STRANI

Prilaz: od zadnjeg stana u Durovićima jakom stazom za Ljubokuće. Iz obraslog cırka okrenuti ka jugozapadu, na zupčasto pobočje pod razvijenom Severnom stenom. Odavde udesno na malo zeleno sedlo u severozapadnom grebenu (vidljivo iz doline). Od Durovića 1,30 časa.

Ulas: sa zelenog sedla prečnica ulevo, uzan, zatravljen žlijeb i njirne do njegovog isteka. Odатle udesno i preko kratke stene (klinovi, zamke, IV) izaći na sam severozapadni greben, ispred male škrbine nad Krošnjom. Iz škrbine 3 m po strmoj žutoj steni (3 kline, zamke, IV), a onda koso udesno na lakši teren u jugozapadnoj steni. Dovde šest dužina užeta za 1,30 časa. Dalje srednje teškim penjanjem skraćujući put paralelno sa nazubljenim grebenom, oko 60 m ispod njegove linije, po jugozapadnoj steni. Za narednih dva časa stiže se do vrha, oko 550 m.

SMER PO JI STENI OČNJAKA (U SILASKU)

Od vrha oko 30 metara prema severoistoku, pa desno. Greda pada niz celu jugoistočnu stenu, naglo se sužava u žlijeb, a kasnije u kamin. Sa dna kamina (ostavljena dva kline) abzajl na prag nad šikarom (ne vidi se iz stene). Kršljivo. Težina III. Oko 300 m.

Penjali Mirko Stojičević, Moki Rekalić i Bata Mitrašinović 6. jula 1957. godine.

Svršetak u sljedećem broju.

Pitanja za diskusiju

VELIBOR STANIŠIĆ, Beograd

Menjaju se uslovi - suština ostaje

Članci dra Ž. Poljaka i prof. dra M. Pražića podstakli su me da iznesem jedno shvatanje na temu »Motorizacija i planinarstvo«. Po-kušao bih da branim sledeću tezu: Suština i smisao planinarskog delovanja se ne menja. Menjaju se samo uslovi i okolnosti pod kojima se planinari. Ti uslovi postaju, u materijalnom smislu, sve povoljniji. Međutim, trebalo bi strogo razlikovati uslove putovanja (kao i života uopšte) od neposrednog planinarskog delovanja.

Mislim da je Pražić tretirao odnos motorizacije i planinarstva imajući u vidu samo, ili gotovo samo, emotivno-estetsku komponentu planinarskog delovanja, ne uvažavajući dovoljno etičku, sportsko-tehničku i praktično-znanstvenu. Nije potrebno, naime, posebno dokazivati da pasivno uživanje u lepotama prirode sa ceste ili iz kabine žičare nema mnogo zajedničkog sa planinarskim delovanjem. U najboljem slučaju u pitanju je jedan njegov dosta deformisani element. Ako je svrha planinarstva da kroz napore unapredi čovekova fizička, moralna, psihička i intelektualna svojstva i to na taj način, što će se on osposobljavati da se pod svim uslovima sopstvenom snagom kreće i živi u planini, mesto motorizacije u svemu tome možemo videti samo ako je shvatimo kao pomoćno sredstvo da se što pre nađemo na ishodištu ture.

Pražić je čak veoma ilustrativno pokazao kako je razvoj motorizacije donekle i obrnuto srazmeran razvitku smisla za slobodno kretanje i život u planini. Prosečnog gradskog izletnika se obično ne može sresti već par stotina metara od gornje stanice uspinjače ili od ivice ceste. Motorizovani izletnik se po pravilu odmara i obeduje nekoliko metara od svoje dragocene mašine, čisti je, »turira« motor i uživa u njegovu zvuku i mirisu.

Mislim da je to u izvesnom smislu dobro. Svako treba da boravi onde gde mu je prijatno i gde oseća da mu je mesto.

Prema tome, zabluda je da prođor tehnike u prirodu približava čoveka prirodi. Možda se radi o fizičkom približavanju, ali najveći broj ljudi koje susrećemo u popularnim planinskim izletištima slep je za stvarnu lepotu planine, jer i nema priliku za stvarni planinarski doživljaj.

Odvojeno od ovakvog izletništva — koje je na svoj način pozitivna tekovina našeg doba — planine i oni ljudi koji su postali deo planine, žive svojim životom. Taj život počinje onde gde se zaustavlja prevozno sredstvo i čovek upućuje u stenu Triglava, Travnika, Kleka ili Kablara, na smučarsko grebensko prečenje Šare, u lavirinte Velebita, u sneg i

led Durmitora ili na običnu nedeljnu ili popodnevnu šetnju preko Šmarne gore, Medvednice, Rudnika ili Trebevića, u kojoj će da prolije bar malo znoja i upotrebi bar malo znanja.

Zato bih rekao: koliko je god način na koji sada planinar dospeva do svog ishodišta racionalniji i moderniji i ma koliko da je pristupanje planini postalo prozaičnije i izgubilo od svoje pionirske prvobitnosti — toliko je ostalo nepromjenjeno ono što predstavlja stvarni doživljaj planine. Taj doživljaj je povlastica jednog broja srećnih ljudi nezavisno od toga kako su oni dospeli u planinu i kojim tekovinama tehničke mogu da se služe.

Posebno je pitanje, da li razvoj motorizacije i izgradnja puteva sužava područje pogodno za planinarsko delovanje. Mišljenja sam da takve opasnosti praktički nema.

Prvo, u našoj zemlji — da ne idemo dalje — postoji, po slobodnoj oceni, 50.000 planinskih vrhova, visova, brda, raznih tornjeva, zuba, čuka, kukova, glavica i drugih visinskih tačaka pogodnih da budu cilj planinarske ture ili da se povezuju takvima turama. Niko nikada neće uspeti da dovede asfalt ili žičaru na najveći broj ovakvih tačaka.

Dруго, на male i velike stenovite vrhove vode stotine alpinističkih smerova i varijanti, imunih od motorizacije, a alpinističko delovanje je srž i esencija planinarstva i njegov glavni pojavi oblik.

Treće, u zimskom periodu planine su gotovo sasvim prvobitne. Mnogo traže, ali mnogo i daju onima koji ih vole.

I četvrto, izgradnja šumskih cesta (a o njima se uglavnom radi) ne mora da znači diskvalifikovanje nekog područja u planinarskom smislu. One mogu imati i planinarsku funkciju.

Konačno, iako bih usvojio najveći deo misli Poljaka i Pražića, rezimirao bih nešto drugačije:

Mobilnost izletnika koji dođu u planinu i ostanu stranci u njoj, irrelevantna je za našu temu. Činjenica je, međutim, da je mobilnost planinara alpiniste, tj. onoga ko se sa izvesnim sistemom i ambicijama bavi u planinama, takođe povećana. Danas već gradski čovek, iako je u radnom odnosu, ima mogućnost, ako mu je do toga jako stalo, da 90—100 dana u godini boravi u planini (lični primer). To je velika stvar i zato neka je slava gradnji puteva i motorizaciji! Ali, da ponovim: gde počinje planinarska tura, tu se motor gasi. On je izvršio svoju veliku ulogu omogućivši čoveku efektivno duži boravak u prirodi. Usavršavanje čovekovih planinarskih, što će reći ljudskih kvaliteta, kroz život u planini i kretanje stazama, stenama, grebenima i snežnim padinama nema sa motorizacijom neposredne veze. Posredne ima, i to mnogo, ali to je posebna i mnogo šira tema — to je pitanje degenerativnih pojava koje prate tehnički napredak društva i borbe za očuvanje prirodnih svojstava čoveka kao biološkog bića.

Ponovno o kućama na krivome mjestu

Članak pokojnog planinarskog veterana dra Radivoja Simonovića »Planinarske kuće na krivom mjestu« i urednikov komentar uz taj članak (NP 1965, broj 11—12) izazvao je živo reagiranje među našim planinarima. Većina komentara zauzela je negativni stav prema tom članku i njegovom komentaru. Da ponovimo osnovne misli koje su izazvale negodovanje: Citav niz naših planinarskih kuća loše je lociran ili predimenzioniran; neke su građene u pustoši daleko od ljudi i prometnih veza, druge opet previšoko, među stijenama najviših vrhova. Negativne posljedice takve gradevinske politike su objekti bez čuvara, zaključana vrata, česte provale, vrlo visoki troškovi održavanja, a posjet planinara malobrojan, dakle, posve nerentabilni objekti. Planinarskoj organizaciji preostaju samo dva rješenja: napustiti takve objekte ili stalno ulagati nove sume da ih spasi od propasti (npr. Klek, Risnjak, Bačić kosa itd.). PSH se odlučio za posljednje i predložio povećanje članarine kako bi se došlo do sredstava za tu i njoj slične svrhe. Na posljednjoj, izvanrednoj skupštini Saveza (9. I 1966.) taj prijedlog je jedva dobio većinu glasova. Pouka za budućnost: planinarske kuće treba locirati blizu naselja, prometnih komunikacija, izvora i šume, jer će troškovi gradnje biti znatno manji, broj posjetilaca daleko veći, a problem čuvanja i održavanja neusporedivo lakši — ukratko, treba poštivati ekonomski principe koliko je više moguće. U pustoši i pri najvišim vrhovima dolaze u obzir samo skloništa ili bivaci skromnih razmjera, za čije su održavanje potrebna minimalna sredstva. Uostalom, takva praksa nije nikakva novost; već odavnina je provode po alpskim zemljama planinarske organizacije koje su ekonomski daleko jače od naših planinarskih društava. Planinarski domovi trebali bi po našoj koncepciji imati funkciju baze, oni bi trebali biti ne cilj pohoda u planinu, nego tek polazna tačka za pohode. Pristup do kuća mora biti lagan i jednostavan, pristupačan širokim slojevima, a oko kuće treba biti dovoljno prostora za kampiranje, rekreaciju i parkiranje vozila; bivaci ili skloništa u planini trebaju biti dohvatni iz takve kuće. Primjer: planinarski dom u Tuku kao baza sa bivakom u Samarskim stijenama, ili, novi planinarski dom u dolini Grbaji, odakle je moguće poduzeti čitav niz pohoda na okolne vrhove u Prokletijama.

Sigurno je, da će ovakva koncepcija planinarske gradevne djelatnosti naći mnogo protivnika, i to najviše baš među pravim planinarkama. Evo, što npr. piše Zlatko Kušan iz Zagreba uredništvu našega lista u povodu spomenutog članka:

»Moje je mišljenje, da svi ovi argumenti, kolikogod bili važni i kolikogod čovjek ne bi smio ostati slijep pred njima, ipak ne bi smjeli biti razlog da se odrekнемo osnovne ideje planinarstva — naime, povremenog odlaženja iz zahtiale civilizacije u svijet prirode, tišine i slobodnih prostora. I to ne samo na par sati. A to mogu osigurati samo takvi objekti, koji se neće s vremenom pretvoriti u ugostiteljske objekte u kojima se planinar sve manje osjeća ugodno. Evo, samo tri primjera, uzeta iz različitih krajeva, premda bi takvih domova mogao još nabrojati: Zlatorog u Trenti, dom na Platku i nekadašnji Tomislavov dom na Sljemenu. Neka u Hrvatskoj ostane samo deset planinarskih domova, ali neka oni budu samo planinarski!«

Poznati planinarski senior iz Splita, Ante Grimani, izražava također sumnju, pa među ostalim piše uredniku i ove riječi:

»Moje planinarske drugove, a i mene, zabrinjava, što će biti sa takvim planinarskim domovima pristupačima masi, s obzirom da rekreacija nekako istiskuje planinarsko ime. Ili je to možda novi smjer u planinarstvu, o kojem šire članstvo nije još informirano? Gledajući neka društva, koja se vežu uz neko podeuzeće, vidimo da se njihovi članovi sve više pretvaraju u obične izletare, a planinarsko ime služi im samo da se koriste tradicijom; to je plašt koji će se brzo razderati. Ako ćemo naše kuće graditi uz ceste, a ne u visinama, odo ono pravo planinarstvo! Nije rijetko da se već sada naše organizacije omalovažavaju, a rekreacija se uzdiže na našim temeljima. Šta je i kako je na stvari? Nekad je bila parola: »Samo gradite i gradite!«, zatim »ne uz cestu!«, a sada: »uz cestu

radi rekreacije i motorizacije. Planinarska se organizacija, naravno, razvija i pomaže mijenja. Dolaze nova pitanja koja traže rješenje i bilo bi korisno, kad bi mjerodavni forumi dali konkretnе sugestije i upute s obzirom na današnju situaciju.«

Svim mišljenjima, pa i posve suprotnima, treba priznati dobromanjernost i izvjesnu opravdanost. Radi se samo o tome, s kojih se pozicija prilazi problemu, a može mu se prići na razne načine. Evo ih nekoliko:

P r a v i p l a n i n a r i: Želimo kuće visoko u planini, daleko od cesta, ljudi i prometa, okružene netaknutom prirodom, a ne želimo gostonice u planinama. (Njih se ne tiče rentabilnost i ekonomika, ne zanima ih tko će snositi troškove, a teško da bi bili u stanju iz vlastitog džepa platiti ono što traže).

P l a n i n a r i f a n a t i c i : Ne želimo u planini nikakvog traga civilizacije. Dolje žičare, ceste, hoteli i domovi! Hoćemo čistu, netaknuta prirodu. (Njih nije briga za one koji su takođe željni prirodnih ljepota, ali im razne okolnosti, kao što je npr. starost, nedostatak slobodnog vremena i slično, ne dopuštaju takve mogućnosti).

D r u š t v o s n e r e n t a b i l n i m d o m o m (na adresu Planinarskog saveza): Novaca, novaca... ili napuštamo objekt i skidamo sa sebe svaku daljnju odgovornost za njegovu sudbinu. (Ne pitaju se tko je kriv za takvu situaciju i zašto se ranije nije o tome vodilo računa).

P l a n i n a r s k i s a v e z : Spasavajmo kuće kojih su se odrekli njihovi građitelji radi nerentabilnosti. Domovi koji aktivno posluju neka daju 2% od prometa u tu svrhu, a planinarsku članarinu povisimo na dvostruki iznos. (A kako će se sprječiti osipanje članstva radi povišenja članarine — to je stvar, koju neka riješe društva sama).

D r u š t v o s r e n t a b i l n i m d o m o m : Obavezni doprinos u fond nerentabilnih domova je nedozvoljeno prelijevanje sredstava. To je kazna za nas koji smo razumno planirali, a nagrada za one koji su činili greške. (Zaboravljaju da se njihovi članovi na izletima često koriste i takvim nerentabilnim domovima).

P r e d s t a v n i c i k o m u n e i s i n d i k a t a : Tražimo da se materijalna pomoć koju dajemo za izgradnju planinarskih objekata utroši na takav način, da se njome može koristiti što više naših građana, a ne samo nekoliko planinara. (Njih ni malo ne zanima planinarska ideologija).

S l u ž b a z a z a š t i t u p r i r o d e : Protivimo se izgradnji većih objekata u područjima koja se odlikuju ljepotom pejzaža, a u nacionalnim parkovima zadržavljemo bilo kakvu izgradnju koja narušava prirodni izgled. (Njoj je posljednja briga komoditet posjetilaca i ljubitelja prirode).

Nakon svega toga postavlja se pitanje, tko ima pravo, a tko krivo? Dati ispravan odgovor je prilično lako: budući da svatko ima pravo na vlastito gledište, polazeći s toga gledišta ima i pravo. Teže je pitanje, kako istovremeno zadovoljiti svim zahtjevima tako oprečne prirode. Rješenje možemo naći samo ako se spustimo na realnu podlogu današnje stvarnosti, u kojoj sve više prevladavaju ekonomski principi i načelo, da usluge treba plaćati onaj tko ih koristi. Prema tome, bit će potrebno da se i planinari protegnu prema dužini pokrivača i da mnoge lijepe snove ostave za budućnost. A dotle je najbliže realnosti, i ujedno za većinu prihvatljivo rješenje, koje daje

n a s p r i j e d l o g : Planinarske kuće treba graditi na mjestima gdje će biti pristupačne mnoštву planinara početnika i izletnika, dakle pokraj naselja, cesta, u blizini vode i šume — nikako ne u pustoši! — a za one malobrojne ljubitelje čiste prirode, koji su se uzdigli na viši stupanj planinarske kulture, treba podizati jednostavna skloništa i jeftine bivake u osam planinskih visina.

od 1916—1950. godine Josip Fleger je bio jedan od najvećih i najznačajnijih planinara na Balkanu. Njegova stručnost i znanje su bila poznata u celoj Evropi. Njegovi radovi i doprinosi u području planinarenja su veliki. Njegova knjiga "Planinarenje u Bosni i Hercegovini" je posljednji put objavljena 1950. godine.

Fleger je bio član i predstavnik Jugoslavije na međunarodnim planinarskim konferencijama i izložbenim sajmovima. Bio je član i predstavnik Jugoslavije na međunarodnim planinarskim konferencijama i izložbenim sajmovima. Bio je član i predstavnik Jugoslavije na međunarodnim planinarskim konferencijama i izložbenim sajmovima.

Prof. dr JOSIP FLEGER
1896—1966.

non omnis moriar...

Dne 5. ožujka, nakon kratke bolesti, u 70. godini života iznenadna smrt odvojila je od njegovih drugova planinara dra Josipa Flegera, redovnog profesora i šefa Klinike za dermatovenerologiju Medicinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, istaknutog stručnog medicinskog pisca i poznatog planinara.

Dr Josip Fleger rođio se 3. travnja 1896. godine u Sarajevu. U rodnom gradu pohađao je Klasičnu gimnaziju u kojoj je i maturirao 1914. godine. Upisao se na Medicinski fakultet u Beču, ali ubrzo prekinuo studije zbog tadašnje mobilizacije, da bi po završetku rata nastavio u Pragu, gdje je i diplomirao 1921. godine. Po završenim studijama vratio se u Sarajevo i tu službovao sve do posljednjih dana života.

Dr Josip Fleger bio je čovjek duboke erudicije i široke inteligencije, uzoran i sposoban liječnik, no unatoč visokom položaju u hijerarhiji svoga zvanja, nada sve se isticao svojom humanošću, pristupačnošću i velikom ljubavi naspram čovjeka. Koliki je bio njegov osjećaj kao liječnika za čovjeka, mi smo planinari često bili svjedoci: na molbu gorštaka odlazio bi do oboljelih članova njihove obitelji, a mi bi ga dотле strpljivo čekali; davao bi besplatno lijekove, a ponekad i platio prenos bolesnika.

Već kao gimnazijalac počeo je planinariti, no pravo planinarenje počelo je po završenim studijama. Kao mlad, ali već iskusni planinar, 1923. godine je bio jedan od osnivača podružnice HPD »Bjelašnica« u Sarajevu, a zatim više godina predsjednik. Za svoj dugogodišnji rad kao aktivni planinar, planinarski pisac i zaslužni planinarski društveni

radnik bio je prije rata izabran za počasnog člana i potpredsjednika Središnjice Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu. Često je držao planinarska predavanja kao liječnik i planinar, sa projekcijama vlastitih snimaka, u Sarajevu i u drugim gradovima. Bio je dobar, koncizan i nadasve duhovit predavač. Dr Josip Fleger — Pepo, kako smo ga mi, njegovi planinarski drugovi, zvali od dragosti — nije išao u planine samo radi užitka u ljepoti planine. Pepu je zanimalo sve što na njoj postoji i što ona pregrštima pruža.

Odmarajući se na vrhu pojedinih planina, Pepo bi u nevezanom razgovoru upozoravao na primjer: »Na Čvrsnici, u gornjem dijelu Pešti brda, možeš naći Sibireu croaticu, a usput na Oštirovači ili Drijenču runolist, ako te ne ometu divokozе; na Vranici pod Krstacem možeš vidjeti jednu vrstu alpske ruže (*Rhododendron hirsutum*), na Treskavici naći ćeš lijepu primjerku Srčanika-Raven (*Gentiana lutea*). Planinsko bilje treba čuvati i njegovati. Do sada je, na primjer, dosta dobro sačuvana na Čvrsnici i u podnožju na Masnoj Luci munika-sivobori bor (*Pinus leucodermis*)...« — itd.

Pepo bi onako vitalan i pun životne dinamike u diskusiji sa članovima društva za čas donosio odluke, gdje i na kojem mjestu će se locirati gradnja planinarske kuće, da bi bila zaklonjena od snježnih nanosa. Vodio je sabirne akcije i tako su pod njegovim rukovodstvom izgrađene planinarske kuće na Čvrsnici, Bukoviku, Koprivnici i sklonište na Kasovom dolu pod Bjelašnicom.

Dr Josip Fleger je pisac više rasprava i članaka u »Hrvatskom planinaru« o našim planinama. Njegova naučna zapažanja mogla su poslužiti za detaljne monografske radeove pojedinih gorskih sistema. Bio je jedan od saradnika na vodiču »Kroz planine Bosne i Hercegovine«, koji je uredio ing. Jovo Popović u izdanju planinarskih društava u Sarajevu. Pod Flegerovim predsjedništvom prilikom proslave 10-godišnjice postojanja (1923—33) i osnivanja podružnice HPD »Bjelašnica« u Sarajevu, izdana je kovana spomen-plaketa, koja je bila prva te vrsti u BiH i u staroj Jugoslaviji.

Tadašnji Upravni odbor HPD »Bjelašnica« imao je u većini planinare imenom Josip (dr Josip Fleger, Josip Plaček, Josip Sigmund, Josip Nepomucki, Josip Cvitković, Josip Bračić, Josip Belančić), a u isto vrijeme kao osmatrač na Opervatoriju na Bjelašnici nalazio se

IZ PLANINARSKE BIBLIOGRAFIJE DRA J. FLEGERA

(Članci publicirani u »Hrvatskom planinaru«)

Istočni masiv Prenja, 1931, 4 i 5.

Treskavica, 1932, 9 i 10.

Velež planina, 1933, 11-12

Planine Hercegovine, 1934, 9-12

Sa Čvrsnice planine, 1935, 7-8 i 9

Zimski uspon dolinom Dive Grabovice, 1936, 12

Snijeg i njegovi oblici, 1937, 2

Gradnja prve planinarske kuće pod V. Vilincem, 1939, 1

Proslava otvorenja prve planinarske kuće na Čvrsnici, 1939, 9

Strmoglavica, 1939, 11

Novo nalazište biljke Sibirea croatica na Čvrsnici, 1940, 8-9

Prilozi za povijest planinarstva u Bosni i Hercegovini, 1940, 11-12 i 1941, 2

od 1918—1940. godine Josip Šefer. Po prijedlogu Josipa Flegera markirana je i prosječena kroz klekovinu planinarska staza preko Velikog polja, Kasovog dola, Ravne vale, te iznad Kotlova, do na vrh Bjelašnice (2067 m). Taj naporni posao zajedno sa markacijom staze izvršili su iskusni i valjani planinari Josip Sigmund i Josip Nepomucki. Na njihov prijedlog dato je toj stazi ime »Josipova staza«, koja, evo, više od 30 godina i danas još kod mlađih planinara nosi to ime.

U ovom sjećanju na planinara, dra Josipa Flegera, mogao je biti iznešen samo mali dio njegovih zasluga na širenju planinarstva u BiH. Njegovi planinarski drugovi trajno će se sjećati svog planinarskog druga Pepe i zadržati ga u harnoj uspomeni.

Martin Ivezic

VATROSLAV MUŽINA

1876—1966.

U svojoj devedesetoj godini života ostavio je svoje mnogobrojne planinarske drugove Vatroslav Mužina, nastavnik u mirovini, član PD »Vinica« u Dugoj Resi kod Karlovca.

Rodio se u Maloj Mučnoj ispod Bilogore 1876. godine, a svoju prvu učiteljsku dužnost nastupio je 1896. u selu Brestu, takorekuć na domaku ogulinskog Kleka. Pored Velebita najvolio je Klek, pa je na njegovu vrhu proslavio nekoliko svojih posljednjih rodendana. Kao planinar obišao je u svojem dugom planinarskom stažu najveći dio jugoslavenskih planina. Ta žustra starina, popularni Nacek, rumena lica i bijele kose, vladao je do pod sam kraj života odličnom planinarskom kondicijom. S veseljem je prisustvovao svim značajnim planinarskim priredbama i akcijama, pa je 1957. godine nosio i planinarsku štafetu.

Mužina je bio odličan planinarski drug, u planinama uvijek spremjan da pomogne radom i savjetom, pa je uživao ugled i poštovanje kod starih i mlađih planinarskih drugova koji su ga poznavali. Bio je jedan od prvih (u društvu dvojice planinara seniora PD »Dubovac« iz Karlovca), koji je propješačio transverzalu XIII proleterske brigade u Žumberačkom i Samoborskom gorju, dugu oko 75 kilometara. Prigodom proslave 90-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj svi su ga drugovi i znanci srdačno pozdravljali na jubilarnom sletu na Zavižanu u Velebitu. Nažalost, tom prigodom nevrijeme — nevrijeme velebitskog karaktera — okrznulo mu je zdravlje u tolikoj mjeri, da ga više nismo mogli susretati na planinama.

S pokojnim Mužinom 28. ožujka 1966. na karlovačkom groblju na Dubovcu oprostili su se osim karlovačkih planinara i njegovi drugovi planinari seniori iz PD »Zagreb«, položivši mu na grob kitu crvenih karanfila.

U analima planinarstva Hrvatske Vatroslav Mužina dobit će mjesto ne samo kao najstariji planinar ovog životnog razdoblja, već i kao čovjek kojeg su resile vrline i odlike primjernog planinarskog radnika.

Dr Ivo Lipovščak

Razmišljanja o Durmitoru

Mislim, da neću pretjerati, ako kažem, da u kopnenom dijelu naše zemlje nema ni jedan kraj tako svjetle turističke perspektive kao durmitorsko područje.

Na jednom, ne baš velikom geografskom prostoru, između kanjona Tare i Pive, skupljene su raznovrsne prirodne ljepote u velikom broju. Ovdje se, kako kaže ing. Aleksandar Krstić, autor najnovijeg turističkog vodiča kroz Durmitor, »lijepo miješa sa stravičnim«. Na jednoj strani imamo nadmorskiju visinu Bobotovog kuka od 2522 m, koji se podupro o Jezersku i Pivsku površ, a na drugoj strani, dvadesetak i manje kilometara dalje, u ove površi se usijecaju duboki kanjoni Pive i Tare. Tu su zatim prostrani pašnjaci, crnogorične šume i osamnaest prekrasnih glacijalnih jezera.

Ali sve te prirodne atrakcije nisu dovoljne za razvitak turizma, ako ih čovjek ne zna iskoristiti. Mada je durmitorski kraj dugo godina bio po strani od glavnih turističkih kretanja, ipak u tome ima i neka određena prednost. Ova prednost, koja se ogleda u nedirnutoj i sačuvanoj prirodi, pogoduje zahtjevima suvremenog čovjeka, koji bježi od buke većih mjesta u slobodnu prirodu. A slobodne prirode ima u durmitorskom kraju na pretek.

Centar njegovog turizma je već sada, a u budućnosti će biti još više — Žabljak. Turizam će kroz nekoliko godina potpuno izmijeniti ovaj planinski gradići i njegov način života. Ovaj proces je već počeo; do sada je već mnogo učinjeno, a ubrzoće ga asfaltiranje puta koji će Žabljak povezati s Crnogorskim primorjem. Urednjem i asfaltiranjem ceste do Pljevalja i dalje u unutrašnjost, spajanjem s novom cestom u kanjonu Pive, Žabljak će postati važna turistička stanica na putu prema moru, i obratno. Turisti je neće bez zaustavljanja prelaziti, već će se, privučeni prirodnim ljepotama durmitorskog kraja, ovdje zadržati. Naročito oni, koji vole planine. Na njih i najviše mislim, kada razmišljam o perspektivama turizma u ovom kraju.

Razmišljajući o svemu tome pade mi na um ideja, da bi hotel »Durmitor« na Crnom jezeru trebao raspolagati sa servisom planinarskih rezervacija i sa vodičem u ljetnoj sezoni. Plediram za jedno i drugo, jer uzalud i najbolji vodič, koji bi dobro poznavao Durmitor i sve njegove karakteristike, ako turisti nemaju sa sobom potrebnu opremu. U hotel »Durmitor« ne dolaze samo planinari, dapače, oni ga zbog cijena i izbjegavaju. Treba misliti na one, koji su došli bez opreme. Nije teško izaći na Savin kuk, do Ledene pećine, na Meded, do Ćurovca itd, ali za takav put i pohod su potrebne planinarske, a ne lagane, gradske cipele. Potrebna je naprtinjača i kišni ogrtač. Potrebu servisa planinarskih rezervacija prvi put sam zapazio u Makarskoj. Koliki bi turisti u Makarskoj učinili uspon na Biokovo, barem do planinarskog doma ako ne već na sam vrh, kada bi za takav izlet bili premljeni i opremljeni?

Planinari koji su doživjeli Durmitor, ne šute. Oni pripovijedaju. Pripovijedali bi i više, kada bi im se olakšao pristup u sve predjele Durmitora. Jednom prilikom, vraćajući se sa prijateljem s Durmitora kasno uveče, zalutao sam u rajonu Lokvica. Lutajući tako i tražeći džepnom svjetiljkom markiranu stazu prema Crnom jezeru naišli smo odjednom na stado ovaca. Ovce se uzbunile i potrcale. Zalajao je pas; njegov lavez doveo nas je do jednog katuna. Pokucali smo na vrata. Javila nam se domaćica. Rekli smo, da smo skrenuli s pravog puta. Planinka je otvorila vrata. Ušli smo u kolibu. Prostorija je bila vrlo uredna i čista, a domaćica vrlo gostoljubiva. Priredila nam je slatko piće: u mlijeko je stavila nekoliko kašika čistog snijega i dodala k tome šećera. Bio je to za dvojicu umornih planinara pravi »čarobni napitak«. Čini mi se, da je to bio katun Jele Baranin. Tada sam pomislio: Zar ne može ovaj ili možda koji drugi katun u blizini Crnog jezera biti idealni cilj za one turiste, domaće i strane, koji žele iz bliza upoznati život naših planinskih stičara? Za inozemne turiste to će biti prvorazredna atrakcija. Kajmak i varenika u takovom katunu priyat će bolje nego u hotelu. Dakako, da bi takav katun morao biti u stalnoj vezi s Turističkim društvom i upravom hotela — i jednim dijelom na njihovoj brizi.

»SPORTSKA TRIBINA« O PLANINARSTVU

Aprilski broj lista Saveza organizacija za fizičku kulturu Jugoslavije donosi i dva priloga o planinarskim pitanjima.

Najprije valja spomenuti članak Stanislava Gilića »Nejasan profil« (članak je ilustriran i jednom fotografijom sa zimskog alpinističkog uspona). Autor razmatra pitanje sadržaja rada planinarskih organizacija i daje niz prijedloga o programskoj orientaciji planinarske djelatnosti, s obzirom na važnost pojedinih elemenata njena sadržaja.

U prvu grupu (osnovna planinarska djelatnost) stavlja planinarske (kvalitetnije) uspone i ture, ljetne i zimske penjačke uspone, skijaške uspone i ture, suradnju u planinarskim časopisima i praćenje svjetske literature, foto i bibliografsku dokumentaciju, prvenstvene uspone i istraživačke ture.

Sredstva za ostvarivanje ovog sadržaja rada bili bi planinarski tečajevi, organiziranje putovanja (lastila saobraćajna sredstva), nabavljanje skuplje potrebne opreme, nabavljanje časopisa i literature, održavanje izložbi, predavanja i slične kulturne djelatnosti.

U drugu grupu (nužna, ali ne i neophodna djelatnost) spada izgradnja planinarskih objekata, koja mora biti uskladena sa osnovnom djelatnošću tako da ne odvlači od planinarstva u gradevinarske i ugostiteljske probleme. Radilo bi se dakle o orientaciji na jednostavna skloništa u ishodištima za uspone. U ovoj je grupi i markiranje. Umjesto transverzala i magistrala autor predlaže nenametljivo markiranje tamo gdje je to nužno.

U sporedne aktivnosti (za njih autor upozorava da »sve češće s nepravom izbjaju u prvi plan kao osnovne«) ide: organiziranje skijaških takmičenja, orientacionih natjecanja, masovnih manifestacija, marševa, sletova, turističkih ekskurzija, izleta tipa teferića ili piknika, ljetovanja na moru i planinama, društvenih zabava. Za ove aktivnosti autor smatra: »Dobro organizirano PD, koje je osiguralo svojim članovima uvjete za rad u osnovnoj planinarskoj djelatnosti i za nužne djelatnosti, može se upuštati i u aktivnosti koje prelaze okvir njegova rada.«

Zaključak članka upozorava na potrebu da se kod sastavljanja izvještaja i pravila razradi odnos osnovnih i sporednih djelatnosti i pokuša stvarni rad približiti pravoj namjeni i ističe: »Ako uprave PD budu vodile o tome računa, onda »većina« članova neće biti ona, koja je samo brojčano veća i koju je netko duhovito nazvao »članinari«, jer oni ne zastupaju osnovnu djelatnost. Većinu društva predstavlja ona »manjina« kojoj je jasan sadržaj planinarske aktivnosti i koja ga uvodi.«

Autor je dakle dao interesantan prilog diskusiji o osnovnim pitanjima planinarstva.

U ovom je broju »Sportske tribine« vrijedno zabilježiti i dopis »Raspordan planinarski dom« (Nikola Turk). Radi se o Raši. Tamo je postojalo planinarsko društvo koje se pred šest godina ugasilo. Na brdu iznad Raše postojao je i planinarski dom! (iznenadujući podatak, jer taj dom nije bio spomenut — koliko mi je poznato — u nekoj planinarskoj publikaciji). Dom su kasnije koristili izvidači mjesnog odreda, ali su ga morali napustiti, jer ga — ruševnog — nisu imali čime održavati. Zatim se pojavio jedan građanin koji je počeo rušiti kuću i odvoziti materijal (pa usput i preostalu opremu i inventar). Izgleda da nitko tačno nezna kako je do toga došlo! Kratka priča koju možemo popratiti vjerojatno samo kiselim smješkom. Nije ni nova.

U istoj rubrici je i dopis o razvoju skijanja u zabačenom planinskom kraju između Šar-planine i Koritnika (što podsjeća na uspjehe prije nekoliko godina u najvišem selu Hrvatske, Begovom Razdolju).

Vlado Oštrić

JEDAN NOVIJI RAD O LJUDEVITU VUKOTINOVICU

Dr Olga Šojat: »Prilog biografiji Ljudevita Vukotinovića 1813—1893« (Rad JAZU, knjiga 338, Odjel za filologiju knjiga XIII, Zagreb 1965, str. 259—306).

Vukotinović je kroz nekoliko desetljeća aktivno sudjelovao u mnogim područjima javnog života Hrvatske, te je bio jedan od najsvestranijih hrvatskih javnih radnika u razdoblju hrvatskog narodnog preporoda i kroz veći dio druge polovine XIX stoljeća. Tom sklopu pripada i planinarska djelatnost, tjesno povezana sa društvenim i naučnim — prirodoslovnim, a u prvom redu botaničkim interesom. Bio je među osnivačima HPD-a 1874., 1876. potpredsjednik, a 1878—1884 predsjednik društva.

Navedeni se prilog sastoji od dva dijela (biografija i bibliografija tekstova o Vukotinoviću). U oba dijela spominje se njegova planinarska djelatnost, u biografiji samo usput i ukratko, a u bibliografiji i detaljnije.

Tako jedan odlomak (str. 272) spominje prirodoslovna putovanja Lj. Vukotinovića i Josipa Schlossera,¹ te Vukotinovićeve putopise, među njima tekst »Primorje i Lika«, koji je ušao i u antologiju »Hrvatski putopisci XIX i XX stoljeća« (Zora, Zagreb 1955).

Na drugom je mjestu spomenut (str. 274) Vukotinovićev rad na području prirodnih nauka i najznačajnije djelo, nastalo u suradnji s J. Schlosserom, »Flora Croatica« (Zagreb 1869, CXLI + 1362 str.).

U bibliografiji nalazimo nekoliko priloga o Vukotinoviću kao prirodoslovcu i planinaru (sve su bibliografske jedinice popraćene rezimeima pa i izvodiima iz tekstova). Među njima je nekoliko članaka Vukotinovićevog prijatelja Dragutina Hirca, pa prilog Ljudevita Rossija iz »Spomenice Hrvatskog planinskog društva u Zagrebu« (1884). Iz članka D. Hirca »Dosadašnji predsjednici Hrv. planin. društva« u »Hrvatskom planinaru« 1900. prenesen je niz podataka o planinarskoj djelatnosti Lj. Vukotinovića (npr. o prvom planinarskom usponu na Risnjak što ga je Vukotinović izvršio 1877). Zabilježen je i članak o Vukotinoviću u širem prilogu »Iz povijesti hrvatskog planinarstva« u Planinarskom vjesniku 1913.² (Planinarski vjesnik je izlazio 1910—1913, umjesto »Hrvatskog planinara«, kao dodatak »Obzorovog« priloga »Vijenac«).³

Ovaj je biografski prilog o Lj. Vukotinoviću zanimljiv, kako vidimo, i s obzirom na povijest planinarstva u Hrvatskoj, a također i kao jedan od rijetkih biografskih priloga u kojima i planinarska djelatnost ima mjesto uz prikaz ostale javne i kulturne aktivnosti. U našem planinarstvu nalazimo niz ljudi kod kojih je ta djelatnost značajna komponenta njihovog javnog i kulturnog rada (jedan je od najzanimljivijih primjera, uz niz drugih, Henrik Tuma). S ovim je u vezi i zanimljivo pitanje odnosa planinarstva i ostale djelatnosti u životu jedne izgrađene ličnosti sa širim kulturnim interesima. Tako je i s tog gledišta prilog o Lj. Vukotinoviću zanimljiv i čitaocu planinaru.

Vlado Oštrić

1. Detaljne podatke o njihovom putovanju po Velebitu objavio je M. Marković u članku »Istraživači velebitskog krša, I. Velebitska putovanja do kraja 19. vijeka« (NP 1960, 1—2, 16).

2. Kraću biografiju Lj. Vukotinovića objavio je M. Marković u članku »Biografije planinara — Prilog građi za povijest planinarstva u Hrvatskoj« (NP 1961, 5—6, 145).

3. Članci iz tog dodatka »Vijenac« zabilježeni su u »Pregledu sadržaja 1898—1958 »Hrvatskog planinara« i »Naših planina« koji je sastavio dr Ž. Poljak (NP 1959, 1—2).

NOVA PLANINARSKA KUĆA

PD »Kamenjak« u Rijeci kupilo je je jednokatnu kuću u zaseoku Okrivje iznad Čabra i pretvorilo ju u planinarski objekt. Kuća se nalazi u planinskom šumovitom kraju na nadmorskoj visini od preko 800 metara, a sastoji se od tri sobe, kuhinje i nuzprostorija. Kuća je snabdjevana svim potrebnim inventarom i raspolaže s 12 ležaja. Kod stanovnika u selu može se nabaviti po povoljnim cijenama mlijeka i mlijecnih proizvoda, krumpira, jaja i povrća.

Prilazi novom planinarskom objektu su slijedeći: 1). Delnice-Brod na Kupi, do sela Mandli, odakle se stiže za 45 minuta do kuće. Od Čabra ima jedan sat pješačenja. 2). Preko Crnog Luga do mjesta Tršće, pa preko Kraljeva vrha za 35 minuta hoda. I. L.

PRIPREMA SE KARTA PROKLETIJA

Planinarsko društvo »Derovica« u Peći prihvatio se izdavanja planinarske karte cijelog masiva Prokletija. Bit će to karta potrebna svakom posjeticcu ovog planinskog kolosa. Kartu će izraditi beogradski Zavod za kartografiju »Geokarta« u 8 boja na ofsetnom papiru u razmjeru 1:75.000 formata 60 × 80 cm sa polivinilskim koricama džepnog oblika. »Derovica« poziva sve planinare i planinarske organizacije da poduprnu njihovu akciju uplaćivanjem pretplate, koja iznosi 5 ND, a šalje se na žiro račun PD »Derovice«, Peć, broj 683-8-35 sa oznakom »za kartu Prokletija«. Očekuje se da će karta izići iz štampe još u toku ovog ljeta.

STRADAO DOM NA JAKUPICI
U MAKEDONIJI

Orkanski vjetar zahvatio je mjesto Čeples koje leži južno od vrha Solunska glava, pa je tom prigodom teško stradao i planinarski dom »Nežilovske stijene«. Vjetar brzine od 100 km na sat ođnio je cijeli krov doma i pojedine dijelove razbacao i do 200 metara daleko.

Raspukli su i neki zidovi tog poznatog doma. PD »Solunska glava« u Titovu Velesu, koje upravlja domom, nastojat će da opet osposobi dom za uporabu.

I. L.

VIII REDOVNA SKUPŠTINA PSJ

U Beogradu je 16. i 17. IV. 1966. održana VIII redovna skupština Planinarskog saveza Jugoslavije. Skupštini su uz generalnog sekretara SOFK Jugoslavije kao delegati prisustvovali predstavnici Saveza omladine Jugoslavije, Turističkog saveza, JNA, Ferijalnog saveza, pokreta »Goranin« i delegati svih republičkih planinarskih saveza.

Rad Planinarskog saveza Jugoslavije između dviju skupština ocijenjen je pozitivno, posebno u nastojanju da ta društvena organizacija pruži aktivan odmor i rekreaciju širem broju građana. U uzdizanju kadrova također su postignuti lijepi rezultati. Najveći uspjeh imale su kvalitetne akcije alpinističko-ekspedicionog karaktera, koje su afirmirale jugoslavenski alpinizam u svjetskim razmjerima. Gorska služba spasavanja nastavila je proširenjem broja svojih stanica i rješavanjem kadrovskog problema, dok, nažalost, još uvijek nije riješen njen status, što ostavlja otvorenim pitanje njenog finančiranja u saveznim okvirima.

Tokom diskusije izneseno je nekoliko oštredih kritika na probleme koji tiše planinarsku organizaciju, a koje PSJ nije znao ili mogao riješiti. Postavljena su pitanja željezničkih povlastica, što će očito dovesti do pada broja članstva.

Uočeni su propusti u radu propagande, jer nije štampan ni jedan priručnik za stručan rad, ni jedan vodič, makar su sredstva bila osigurana. Pitanje pravilnika za savezna orientaciona takmičenja još uvijek je otvoreno. Anomalije koje se dešavaju na tim takmičenjima tako su velike, da orientaciona natjecanja više štete nego koriste planinarskoj organizaciji. Neusklađeni kriterij ocjenjivanja, slab kadar, posebno sudački, i mali broj trasera, dovode do toga da su takmičari često prepušteni samovolji takmičarskih komisija. U pogledu planinarskih objekata još uvijek nije riješen njihov pravno-imovinski status, makar se taj zaključak vuče još od prijašnjih skupština.

Skupština je donesla nekoliko važnih zaključaka, koji su od bitne važnosti za daljnji rad organizacije u uvjetima novih društvenih kretanja. Prihvaćena je šema školovanja stručnog kadra, koje

započinje planinarskom školom, a završava sticanjem zvanja instruktora. U alpinističkom djelovanju potrebno je pružiti široku pomoć za razvoj ove djelatnosti i težiti k dalnjem organiziranju ekspedicija i pohoda u inozemne planine. Usku suradnju treba gajiti s međunarodnim alpinističkim i spasavačkim udruženjima kao što su UIAA i IKAR, kako bi se moglo ići u korak s ostvarenjima u svjetskim razmjerima. U propagiranju planinarstva kao nužne potrebe rekreativno-zdravstvenog oblika potrebno je koristiti štampu, film i televiziju. U pogledu orientacionih takmičenja krajnje je vrijeme da se stvari pravilnik koji bi zadovoljavao potrebe svih udruženih organizacija u PSJ. Jedan od zaključaka je traženje da se dozvoli posjet planinskim vrhovima u graničnom pojasu u skladu za otvaranjem granica prema Austriji, Italiji i Bugarskoj, a predloženo je također da se usvoji otvaranje jugoslavenske transverzale koja bi povezivala sva planinska područja u Jugoslaviji. Prepušteno je Izvršnom odboru da odluci u skladu s potrebama da se osnuju dvije nove komisije na saveznom nivou: za speleologiju i za vodiče pohoda. U vezi s planinarskim objektima i podizanjem novih potrebno je povezati se s privrednim organizacijama i društveno-političkim faktorima, u komuni. Ovo su samo neki zaključci sa skupštine koje bi se trebali realizirati u narednom periodu.

U novi izvršni odbor PSJ ušli su predstavnici svih republičkih saveza. Za predsjednika Planinarskog saveza Jugoslavije ponovo je izabran dr Marijan Brecelj. Ostali članovi Izvršnog odbora su general major Milivoj Gluhak, Aleksandar Posteljnik, Jelica Marić, Slavko Dokić, Radmila Lujić, dr Ivan Stojanović, Staniša Jovanović, Ratko Cvijanović i ing. Pavle Segula. Od strane Planinarskog saveza Hrvatske u radu Izvršnog odbora sudjelovat će potpredsjednik PSH Božidar Škerl.

B. Špoljarić

NAJSTARIJI POZNATI ALPINIST

Među najstarije poznate alpiniste treba svakako ubrojiti sovjetskog alpinista Čoku Salihanova. Godine 1963. proslavio je svoju stoosmu godišnjicu i tom se prigodom popeo na Elbrus (5.926m), najviši vrh Kavkaza. Salihanov je još uvek aktivan te svojim iskustvima i savjetima pomaže sovjetske alpiniste.

I. L.

RAD PD »KLEK« U OGULINU

Sredinom mjeseca travnja održalo je svoju redovnu godišnju skupštinu planinarsko djelovanje. Ipak, PD »Klek« je Društvo se u proteklom periodu susretalo s nizom poteškoća i problema kao i većina društava u unutrašnjosti, gdje nedostaje stručni kadar, šira popularizacija planinarstva kao rekreativne potrebe građana i zainteresiranost za planinarsko djelovanje. Ipak, PD »Klen« je zabilježilo i lijepih uspjeha u svojim mogućnostima. Većina akcija izvedena je u najbližu okolicu Ogulina obuhvačajući poznata planinarska područja Bijelih i Samarskih Stijena, Kapele, Bjelolasice i Kleka. U društvu djeluje skijaška sekcija s dvadesetak aktivnih članova a petorica članova društva aktivni su prednici GSS-a. U društvu također postoji aktiv vodiča, koji vrlo dobro poznaje okolna planinska područja. Među prošutima treba navesti preslabu angažiranost u radu s omladinom i podmlatkom. Veliki dio aktivnosti društvo poklanja vođenju planinarskog doma na Kleku. Ovaj objekt postaje iz godinu u godinu sve posjećeniji, naročito za, rad alpinističkog kadra iz Zagreba i Rijeke. Kao izvanrednu alpinističku atrakciju, Klekovsku stijenu su posjećivali i mnogi alpinisti iz Slovenije, a njenim smjerovima penjali su i Austrijanci. Upravo stoga i ne začuduje svestrana briga članova PD »Klek« da ovaj objekt bude redovno otvoren i da zadovoljava svoje posjetioce. Na skupštini je postavljeno i pitanje elektrifikacije doma na Kleku, budući da se postavlja električna mreža Ogulin—Drežnica preko Bjelskog, ali društvo nema finansijskih mogućnosti da to izvede. Postavljen je i problem opskrbnika na domu, jer društvo ne može finansijski izdržati neminovnu potrebu poslovanja doma tokom subote i nedjelje.

B. Špoljarić

USPONI U PAMIRU

Sovjetski majstor sporta J. A. Beleckij vodio je do sada sedam ekspedicija na Pamir. Beleckij je poznat kao najuspješniji sovjetski alpinist i najbolji je poznavalac Pamira. Uspeo se na Pik Lenin (7.134 m) i na Pik Komunizma (7.495 m) te na vrh Mustagh-Atu (7.433 m). Godine 1958. s uspjehom je vodio sovjetsko-kitajsku ekspediciju na Everest.

I. L.

NAŠI ORIJENTACISTI U MADARSKOJ

Nedaleko od Budimpešte u području Tatabanje, održano je međunarodno takmičenje u orijentaciji, na kojem su sudjelovali i članovi planinarske organizacije iz Hrvatske. Takmičenje je održano na bregovitom i šumovitom terenu u dužini od 13,5 km zračne linije, a bilo je organizirano prema propozicijama Međunarodnog orijentacionog saveza po tzv. »nordijskom sistemu« u kojem odlučujuću ulogu igra uz poznavanje orijentacije i izvrsna fizička kondicija. Učesnici takmičenja bili su iz Mađarske, Čehoslovačke, Austrije i Švicarske. Ekipe iz Hrvatske formirali su članovi planinarskih društava Sljeme, Zagreb, Prijatelj prirode iz Zagreba i Orahovice iz Slav. Orahovice.

Takmičenje je vršeno po karti od 1:25000, pa orijentacija nije uopće predstavljala problem našim takmičarima. Iako su se po prvi put natjecali u internacionalnoj konkurenciji, svi takmičari iz Hrvatske su prošli kroz sve kontrolne tačke. Kako kod nas postaje posve suprotne koncepcije takmičenja u orijentaciji, gdje kondicija nije toliko odlučujuća, a i sama takmičenja su podređena ostalim aktivnostima u organizaciji, to se očitavalo i na plasmanu. Naši takmičari nisu dorasli kondicijom inozemnima. Poznato je da takmičenja kod nas čak i propozicijama zahtijevaju nošenje planinarske opreme, dok se u inozemstvu takmiči u sprintericama i staza prolazi trčeći. Prema tome, takmičenje ima posve atletski karakter. Zbog toga se ne treba čuditi da je naš takmičar Zlatko Smerke zauzeo 37. mjesto između 90 natjecatelja. Dapače, ovaj plasman predstavlja uspjeh našeg takmičara. Kao 54. plasirao se Skukan, zatim Novotny, Milošević itd.

S ovog prvog sudjelovanja na međunarodnom orijentacionom takmičenju donesena su izvanredna iskustva. U prvom redu da plasman ovisi najviše o dobroj kondiciji za što je potrebno konstantno treniranje. Kod nas ne postoje samostalne orijentacione organizacije, već se ta disciplina gaji u planinarskoj organizaciji. Daljnje nastojanje da se održi u tim okvirima nije svršishodno, ako želimo da sa tom granom sporta budemo i u buduće zastupljeni u inozemnim okvirima. U Mađarskoj i Čehoslovačkoj rade organizacije kojima je orijentacija glavna disciplina i zbog toga su i rezultati tih zemalja daleko ispred naših. Na ovom takmičenju naše su se

ekipe upoznale i s načinom organizacije, a stečena iskustva sigurno će mnogo koristiti za razvoj orijentacionog sporta u Hrvatskoj. Vrijeme je da se razmisli o stvaranju boljih uvjeta za naš orijentacioni sport, a posebno o treningu za natjecanje pod stručnim radom trenera, zatim da li odbaciti elemente koji utječu cijom.

B. Špoljarić

RIJEČKA TRANSVERZALA

Općinski planinarski savez Rijeke prišao je osnivanju Riječkog planinarskog puta ili transverzale, koja će planinare voditi najljepšim predjelima riječkog planinskog područja. Početak transverzale je u Lovranu, a svršetak u Crikvenici. Pravac vodi preko Učke (1.396m) i preko Planika na Lisinu i Klanu, pa preko Željeznih vrata na Obruč (1.377 m). Sa Obruča put nastavlja preko Hahlića na Crni vrh (partizanski logor) i logor Špilje, zatim na primorski Klek i preko Jasenovice na Platak (1.111m). Nastavak puta obuhvaća Snježnik (1.506 m), pa preko Lasca na Risnjak (1.528 m). S Risnjaka se spušta na Omladinsko jezero pa se uspinje na Tuhobić (1.106 m) gdje je bio poznati partizanski logor. Prije spuštanja u Crikvenicu put vodi i na dva najvelebnija vidikovca na more i zalede, na Medvedak (1.027m) i Viševicu (1.428 m).

Na opisanom putu bit će desetak kontrola, a planinar će moći da pri jede cijelu stazu za 6 do 7 dana. Prema konfiguraciji tla i vidicima bit će to jedna od najljepših transverzala u Hrvatskoj.

CESTA NA BIOKOVO

Iznad Podgore, sa sedla Staza, završena je cesta do planinarskog doma na Vošcu, koja je dovoljno široka da se vozila mogu mimoilaziti. Od tog doma do na sam vrh Vošca uspon traje svega dvadesetak minuta. S tog vrha pruža se nezaboravan vidik na otoke i Makarsko primorje.

Do najvišeg vrha Biokova, Sv. Jure (1762 m), nastavlja se kolni put u dužini od pet i pol kilometara. Na tom dijelu ceste već su završeni grubi radovi. Ova neobično zanimiva cesta mnogo će pridonjeti upoznavanju Biokova i njegovih neobičnih karakteristika.

I. L.

SAVJETOVANJA ZPP-A

Centrala Zagorskog planinarskog puta (ZPP-a) iz Varaždina javlja, da je u toku 1965. godine održano četiri savjetovanja Međudruštvenog savjeta, i to:

31. savjetovanje 25. IV na Puntijarki,
32. savjetovanje 13. VI na Greben-gradu,
33. savjetovanje 26. IX na Ivančici i
34. savjetovanje 12. XII u V. Taboru

Na tim savjetovanjima je sudjelovalo 237 predstavnika raznih planinarskih organizacija: PSH, PS grada Zageba i 18 planinarskih društava. Prema evidenciji Centrale ZPP-a do kraja 1965. izdano je ukupno 1.046 iskaznica i 248 značaka. Sjedište Centrale ZPP-a je pri PD »Ravna gora« u Varaždinu, a funkciju tajnika vrši Lucijan Smokvina.

RIJEČKI SPELEOLOZO NAPREDUJU

Iz Speleološkog odsjeka Planinarskog društva »Platak« na Rijeci nam javlja, da su prebrođene početne teškoće i briže. Matično društvo dalo je odsjeku potrebnu podršku i omogućilo niz akcija koje su svojom zanimljivošću privukle pažnju brojnih omladinaca. O tim akcijama se pisalo, objavljene su fotografije, prikazivani dijapositivi, a održani su i sastanci na kojima se diskutiralo i dogovaralo. Nizom akcija uspjelo je stići potrebnu vještina i članovi te mlađe organizacije se nadaju da će zajedničkim snagama otkriti mnoge tajne podzemlja.

Bruno Pušarić

PRIZNANJE OSJEĆKIM PLANINARIMA

Savez organizacija fizičke kulture u Osijeku uručio je Planinarskom društvu »Jankovac« veliki pokal za uspješan ne-prekidni 40-godišnji rad. Pokal je predsjedniku društva predao na godišnjoj skupštini tajnik SOFK Ilijan Bačvanin. Osim toga članovi društva dobili su zlatne plakete za uspješnu 30-godišnju aktivnost. Te plakete dobilo je društvo, zatim članovi dr. Kamil Firinger, dr Aleksandar Vrbaški, Miroslav Matošević, Mišo Matošević i Ivan Balint.

Na godišnjoj skupštini brončane plakete za desetogodišnji rad primili su članovi Đuro Kirhmajer, Edo Ličar i Josip Muha.

Ujedno je krajem prošle godine i treći član toga društva, Dragan Eger, primio od planinske zveze Slovenije značku za Slovensku planinarsku transverzalu.

I. S.

DODIJELJENA ZVANJA VODIĆA

Na planinarskom domu »Grafičar« na Medvednici podijeljene su značke i legitimacije prvim planinarskim vodićima na području naše republike.

Znakove vodiča, koji imaju oblik planinarske markacije sa ucrtanim kompasom, podijelio je pročelnik Komisije za vodiče PSH Stanko Hudoletnjak.

Ovo stručno zvanje u planinarskoj organizaciji sada ima 47 članova planinarske organizacije na području Hrvatske, koji su završili tečajeve vodiča po hodu bilo zimske ili ljetne.

B. Špoljarić

PD »SEVER« U SMEDEREVU

Nedavno održana šesnaesta godišnja skupština Planinarskog društva »SEVER« u Smederevu pokazala je da je društvo i pored materijalnih teškoća, s kojima se borilo, imalo vidnih rezultata. Tako je i broj članova sa 290 iz 1964. porastao na 500 registriranih članova sa uplaćenom članarinom u 1965. godini. To je veliki skok u omasovljenju društva, ali i obaveza da se članstvu više pruži u pogledu sadržaja rada i izleta, tim prije što je 95% članstva društva omladina.

Društvo je u 1965. godini izvelo 18 izleta, na kojima je uzelo učešća 250 članova društva.

Članovi su učestvovali na Saboru planinara na Gučevu, na Saboru planinara u Sićevačkoj klisuri i na tradicionalnom »Pohodu mladosti«.

Društvo je u 1965. godini izvelo ukupno 27 akcija u kojima je učestvovalo 350 članova. Pređeno je ukupno 5.500 km, a provedeno u planini oko 650 dana, što u prosjeku izlazi, da su svaki mjesec izvedena po dva izleta i da je svaki član proveo 1 od 2 dana u planini i na tim izletima bio u aktivnom pokretu 15 do 20 km.

I pored ovih rezultata rada, društvo nije nailazilo na razumijevanje ni materijalnu pomoć, dok su druge organizacije ovu pomoć lako dobijale.

Društvo ima svoje ogranke u Tehničkoj, Ekonomskoj i Poljoprivrednoj školi i u Školi učenika u privredi. Najbolje radi ogrank u Tehničkoj školi, dok je sa svojih 300 članova najmasovniji ogrank u Poljoprivrednoj školi.

Izabrana je nova uprava sa predsjednikom Dragoljubom Čimovićem, sudijom, na čelu.

Mita Stojkov

SKUPŠTINA PD »ŽELJEZNIČAR« U ZAGREBU

PD »Željezničar« iz Zagreba, održao je 26. veljače svoju recovitu godišnju skupštinu u prostorijama RKUD »Vinko Jedut«. Skupštini su prisustvovali predstavnici PS Hrvatske, PS Zageba te planinarskih društava »Zagreb«, »Sljemec«, »Grafičar«, »Zanatlija« i »Troglav«. Na svaku godišnju skupštinu društva dolaze i predstavnici planinarskih društava željezničara, pa su tako ove godine došli predstavnici društava iz Ljubljane, Maribora, Beograda i Novog Sada. Skupštini je prisustvovalo ukupno oko 500 članova te predstavnici nekoliko željezničkih kolektiva s područja grada Zagreba.

U društvu aktivno rade pionirska sekacija, seniorska sekacija, alpinistički i speleološki odsjek, zatim markaciona i glazbena sekacija. Pionirskom sekcijom rukovodi iskusna nastavnica Nevenka Bubanj. Sekcija radi vrlo dobro teoretski i članovi odlaze u prirodu najmanje dva puta mjesečno. Alpinistički odsjek društva organizira je za pionire planinarsku školu s dobrim uspjehom. Pioniri su sudjelovali i na nekoliko takmičenja gdje su pokazali svoje planinarsko znanje i vještina. Seniorsku sekciju vodi prokušani organizator Vlado Novak. Održava redovite tjedne sastanke s predavanjima, referatima, filmovima te uz izlete za članove sekcijske priprema i društvene izlete. Najmasovniji izleti, s oko stotinjak članova, bili su na Gore-Kopitnik u Zasavskim planinama, u Škocjansku jamu, te na Golicu, Vintgar i Bled. Uspjeli su izleti u Vražji prolaz i Zeleni vir i na Trebević prigodom sleta planinara željezničara Jugoslavije. Csim toga sekcija je pokretač i organizator najvećeg dijela društvenih akcija. Međudruštvena takmičenja, radovi na Oštrcu, (ZPP-a) iz Varaždina javlja, da je u toku suradnja sa željezničkim kolektivima, objavljivanje članaka u štampi i sl. odvijaju se također u okviru te sekcije. Alpinistički odsjek istakao se naročito ljetnim logorovanjem u Prenju i pojedinačnim usponima. Speleološki odsjek pristupio je sredovanju speleološke arhive i uspio obnoviti rad koji je prošlih godina stagnirao. Markaciona sekcija popravila je markacije na kraćim relacijama, a novo osnovana glazbena sekcija pridonijela je proširenju društvene djelatnosti unutar društva.

Proslava 90-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj također je lijepo uspjela i društvo je dokazalo da razvija pravi planinarski duh, da sudjeluje tako reći

na svim akcijama koje planira PSH i da u okviru mogućnosti propagira planinarstvo.

U društvu postoji i kamp-odsjek koji preko desetak godina uspješno radi preko ljetnih mjeseci kraj Zadra, kamo nakon dijela odmora provedenog u planinama dolaze mnogi članovi. U toku 1965. predviđala se i obnova doma na Oštrcu, međutim planovi su ostali tek na početku: prihvaćen je plan adaptacije i društvo obećava da će dom biti ponovo uređen na zadovoljstvo svih planinara. Osim propusta na domu, bilo je i drugih manjkavosti (rad s omladinom, dobrovoljni radovi itd.) ali postoji nuda da će sve to ispraviti i urediti.

Na skupštini je pohvalio zalaganje članstva dugogodišnji predsjednik Branislav Kiralj, koji se također trudio da društvo ojača i da stekne što veći broj članova i ugled među ostalim planinarskim društvima. Novoizabrani predsjednik Lujo Staničić nije još ništa obećao, ali vjerujemo da će uporno nastaviti da se društvo unaprijedi te uredi i popravi ono što je društvo prije sticajem okolnosti propustilo. Zorka Šafar

PREDAVANJA PJ »JANKOVAC« U OSIJEKU

Zimsko razdoblje u osječkom Planinarskom društvu »Jankovac« bilo je uvelikom obilježeno brojnim »unutrašnjim« priredbama od kojih valja naročito istaći prikazivanje dijapo pozitiva uz predavanja ili samo kraća tumačenja. Foto-sekcija društva upriličila je preko zime 15 takvih priredbi, od kojih 13 u društvenim prostorijama, a po jedno na Ekonomskom fakultetu i Gimnaziji »I. L.«. Kao organizatori bili su braća Miro i Ribar. Najaktivniji — kao predavači i organizatori — bili su braća Miroslav i Mišo Matošević. Prvi je sam održao četiri takove priredbe, a drugi prikazao film o izletu Slavonskim planinarskim putem od Zvečeva do Daruvara uz još dva filma.

Preko zime prikazivanje dijapo pozitiva održavalo se jednom tjedno (svaki petak), dok je nastupom proljeća i povećane aktivnosti na organizaciji izleta djelatnost prekinuta — do jeseni. Već sada su pojedini članovi uzeli na sebe obavezu da s pojedinih izleta i pohoda pripreme za jesensko razdoblje nove dijapo pozitive koji su veoma dobra propaganda naših planina.

I. S.

IZGORIO PLANINARSKI DOM NA VLAŠIĆU

Poznati planinarski dom »Galica« (1.450 m) na Vlašiću izgorio je do temelja, a nije bio osiguran. PS Bosne i Hercegovine prošle je godine razdijelio planinarskim društvima, koja imaju domove, izvjestan broj aparata za gašenje požara. I u domu »Galica« nalazilo se takvo protupožarno sredstvo, ali se nitko nije sjetio da ga koristi. Izgorjelim domom upravljalo je PD »Vlašić« iz Travnika.

I. L.

DAN ŽELJEZNIČARA

Svečanom akademijom proslavilo je PD »Željezničar« iz Zagreba Dan željezničara, 14. aprila 1966. g. Drugi dio proslave održan je na Medvednici 17. aprila uz učestovanje 120 planinara, članova PD »Željezničar« iz Zagreba, Maribora i Ljubljane. Svečanost je završila polaganjem vjenaca palim željezničarima u velikom štrajku 1920. godine.

Prilikom proslave Dana željezničara izvršena je podjela diploma i značaka najzaslužnijim članovima željezničarske planinarske organizacije.

PLODAN RAD BRODSKOG PLANINARA

Profesor Slavko Modrijan u Slavonskom Brodu vrlo je aktivan planinar. Sa svojim učenicima pionirima i omladincima iz Zagreba, Bjelovara i Slav. Broda, u kojim je mjestima službovao kao nastavnik, popeo se na 31 planinu u Jugoslaviji od Triglava do Durmitora.

I. L.

PLANINARI SKIJAŠI NA ARARATU

Ararat s istoimenim vrhom (5.165 m) najviša je planina u Turskoj. U zimskim mjesecima na taj vrh još nije stupila ljudska noga. Prvi put u povijesti dogodilo se to prošle godine, kad su na vrh stupili austrijski alpinisti-skijaši iz Linza, Graza i Kapfenberga. I. L.

ŠEST MILIJUNA PLANINARA U JAPANU

Planinarstvo i alpinizam veoma su popularni u Japanu. Broj organiziranih planinara kreće se oko šest milijuna. U samom Tokiju postoji planinarski dom, a jedna stijena tog doma, je nagiba od 84 stupnja, služi kao školska stijena za obuku mlađih alpinista.

I. L.

RAD PD »TORPEDO« NA RIJECI

Prošlogodišnji rad odvijao se uglavnom prema zacrtanom planu, mada on nije uvijek ispunjan u okviru postojećih mogućnosti. Aktivnost se odvijala u izletničko-takmičarskim okvirima tako da ni nije bilo pokušaja za gradnju jednog planinarskog o.ia. To ima, kako ističu članovi društva, opravданje zbog materijalnih poteškoća, ali je teže opravdati istinu da se nije ni pokušalo s manjim sredstvima učestvovati u nakoj kooperaciji. A mogućnosti za to je bilo. Propušten je i pokušaj zainteresiranja za speleološku aktivnost što u riječkim relacijama općenito stagnira. Premalo je učinjeno i na povezivanju s ostalim sekcijama, a investicije za masovnije uključivanje omladine nisu dale rezultate kakve se moglo očekivati. Zato treba poraditi na omasovljenju društva naročito iz redova mlađih pružajući im konkretne oblike aktivnosti u vidu raznih takmičenja, razonode i predavanja. S druge strane neki aktivisti i takmičari dobili su vrhunsku priznanja u vidu plaketa od SOFK-a Hrvatske i Rijeke, pa su za 20 godina aktivnosti nagrađeni Aldo Peloza, Vilim Petrić i Ivan Bujan, a Franko Vizitz, Bruno Šamanić, Aldo Slavić, Aldo Peřišić i Mario Anici za 10 godina aktivnosti. Društvo broji 208 članova od čega 62 žene. No isto tako vidna je dominacija starijih članova nad omladinama. Organiziranjem škola skijanja, kakvi pokušaji već imaju rezultate, nastoji se privući što više najmladih. Uopće, skijaška sekcija apsorbira najveći broj ljudi, pa je ona u prošloj godini obuhvatila 514 učesnika. Nekoliko orientacionih takmičenja (muške i ženske ekipe) dalo je dobrih rezultata, a naročito su bili oduševljeni pioniri, pa bi bilo dobro da se taj entuzijazam najmlađih njeguje i razvija. Za pohvalu je i puno razumijevanje tvorničkog kolektiva u materijalnoj pomoći što je u mnogome pridoneslo da se jedna godina i pored propusta može nazvati uspješnom. Očekuje se da će novi Upravni odbor, izabran na skupštini 2. marta, u kojem se nalaze i veterani Negovetić, Petrić, Pindulić i Šamanić, otvoriti vrata jednoj još uspešnijoj godini rada.

Zdravko Jelenović

Planinarsko sklonište na Hunjki (Medvednica)

Članovi PD »Zanatlija« u Zagrebu dugo su nastojali da dođu do svog objekta na Medvednici. Na molbu njihovog člana Zvonimira Huzjaka prepustila je Zagrebačka šumarija planinarima drveni objekt na prijevoju Hunjka (853 m), koji Zagrepčani bolje poznaju pod pogrešnim imenom »Rauhova lugarnica«. Ustvari, Rauhova lugarnica već odavna ne postoji, a objekt na Hunjki je drvena baraka koja je ranije služila za stanovanje šumskega radnika. Nakon njihova odlaska baraka je doživjela tužnu sudbinu i postala žrtvom neodgovornih elemenata, koji su je u huliganskom bijesu posve demolirali. Zahvaljujući radovima članova PD »Zanatlija«, objekt je danas obnovljen i služi zagrebačkim planinarima kao sklonište. Među planinarima je osobito popularan jer je ostao izvan dometa motoriziranog prometa. Planinarima koji prelaze Medvednicu na putu u Stubičke toplice i na Horvatove stube, ili koji putuju hrptom planine, novo sklonište pružit će ugodnu okrijepu i odmor pod sjenatim krošnjama okolnih stabala.

Eduard Pavšić

Naši novi preplatnici

- Stojanović Dejan, Beograd, Crvene Armije 95/V
Pičuljan Boris, Zagreb, Vojnovićeva 33
Makek Monika, Zemun, Tirkova 6
Vojčić Miro, Sarajevo, Duvanjska 4
Jusić Salih, Jablanica na Neretvi, Pere Bilića 24
Andelić Milina, Beograd, Izvorska 50
Ljubomir Krstić, Beograd, Terazije 6
Sigunov ing. Aleksandar, Beograd, Knez
Danilova 38
Radovanović Desa, Beograd, Sv. Markovića 17
Mičić Boris, Beograd, Lomina 12
Cvetković Janićije, Novi Beograd, Pariških
komuna 8
Joksimović Boža, Beograd, Generala Ždanova 48,
Butijer Branko, Beograd, Palmotićeva 26,
Hadžić Zineta, Beograd, Strahinića bana 41
Pehlin Ninoslav, Bjelovar, Lole Ribara 5 b
Jovanović Miroslav, Čačak, 29. novembra 17
Kićanović Toma, Čačak, Čedomira Vasovića 6
Baretić Ivan, Čačak, Bate Jankovića 65
Perišić Sofija, Čačak, Filipa Filipovića 13
Petković Dragoljub, Čačak, Filipa Filipovića 16/II
Veljković Stojan, Čačak, Velika kolonija
»Sloboda« 23/7
Savović Radojko, Čačak Vojvode Stepe 7
Janjić Slobodan, Čačak, Amidžina 22
Krivokapić Veljko, Čačak, Ratka Mitrovića 26
Baralić Dragan, Čačak, Ratka Filipovića 14
Cibrev Georgije, Čačak, Trg Đure Salaja 16
Janson Bogomil, Zagreb, Boškovićeva 4
Benedik Franc, Kranj, Smledniška 1
Behrem Bećir, Jablanica n/N, Jelačića 12
Cvijanović Ratko, Beograd, V.P. 1122-1
Gacić Ekrem, Sarajevo, Đure Salaja 33/II
Jončić Koča, Beograd, Prol. brigada 47
Abramović Franjo, Prijedor, Nazora 25
Krstić Dragomir prof., Vučitrn Ekonomski škola
P.D. »Vojo Maslovarić«, Ivangrad
P.D. »Čelik«, Nikšić
Andrerevski Vladimir, Skopje, ul. 250 br. 39/23
Kostovski Budimir, Bitola, ul. M. Tita 42
Dimitrovski Kiro, Skopje, ul. 346 br. 10
Jurić Vinko, Sarajevo, Kralja Tomislava 17
Venne Ivan, Samobor, Perkovčeva 28
Regović Franjo, Rude kraj Samobora
Franjin Zvonko, Samobor, Žumberačka 12 a
Guth Tomica, Samobor Tvorница čarapa »Sloboda«
Horvat Ivan, Samobor, Braće Oreški 19
Telebec Dragica, Samobor, Suhodol 1
Osnovna škola »Ranko Orlić«, Split, Radanova 7
Mariani Kuzma, Split, Lole Ribara 25/III
Balov Željko, Split, Kuzmanićeva 7
Zekan Mirjana, Split, Đorđe Dimitrova 4/III
Barišić Tonkica, Split, Prvoboraca 19/III
Poljuši Neta, Split, Beogradska 4
Dugopoljac Ankica, Split, Mažuranićev
šetalište 47/II
Znidarčić Ivana, Split, Put Firula 43
Ljubić Miro, Split, Jože Ružića 32
Bogović Mira, Zagreb, Tomašićeva 5/IV
Petković prof. Antun, Sl. Požega, Gimnazija
Pavličević Drago, Zagreb, Šestinski dol 8 b
Vreš Vlado, Samobor, Šmidhenova 19
Ristić Dragoš, Novi Beograd, Dona Kenedija 33
Bursać Željko, Zagreb, Kozarska poljana 6
Pucić Sunčana, Zagreb, Klaićeva 54
Alma Avdić, Osnovna škola Brnjaci, Kiseljak
kod Sarajeva
Duric Vladan, Sarajevo, Lenjinova 81
Selimbegović Sule, Sarajevo, Mokranjca 11
Kupusija Enver, Sarajevo, Daničića 9
Haračić Mugdim, Sarajevo, Milutinovića 10

ZLATKO SMERKE

ALPINISTIČKI VODIĆ

Na dvjesto stranica obrađeni su svi planinski masivi u Jugoslaviji (osim Slovenije) koji u svojim krševitim i šumovitim obroncima kriju stijene.

Knjiga je bogato ilustrirana crtežima stijena i kartama. Vodič pruža ne samo alpinistima već i planinarima široku mogućnost upoznavanja planina Jugoslavije. Stranicama vodiča nižu se smjerovi alpinista od najstarije generacije pa do danas.

Narudžbe prima Planinarski savez Hrvatske, Zagreb Gajeva br. 2a. Cijena knjige je 7 novih dinara.